

Ліві та лівоцентристські партії в Україні

■ В Україні відсутня сильна, справжня соціал-демократична партія. Колись впливова провладна Соціал-демократична партія України (об'єднана), що була під контролем олігархів, маргіналізувалась після «помаранчевої революції». Інші соціал-демократичні партії так і не стали впливовими.

■ Незважаючи на електоральні успіхи у 1990-х рр., підтримка нереформованої КПУ впала з 20% у 2002 р. до 3-6% у 2006-2010 рр. Більшість комуністичного електорату була перехоплена Партією регіонів, яка відбиває інтереси великого бізнесу, але використовує популістські гасла.

■ На відміну від ідеологічно ортодоксальної КПУ, Соцпартія поступово еволюціонувала до лівої соціал-демократії. Але вона була дискредитована в результаті несподіваної коаліції з Партією регіонів у 2006 р.

■ Хоча ліві і заявляють про «захист трудящих», їхні програми є декларативними. Тому ліві також активно використовують гуманітарні та зовнішньополітичні гасла, які слугують «маркером», що має відрізняти їх від (пост)помаранчевих сил.

■ Соціал-демократична ніша охоплює, за даними опитувань, близько 20%, але залишається питанням, яка ж сила зможе очолити процес утворення впливової соціал-демократії.

Листопад 2010

ЗМІСТ

Список скорочень	2
Summary	3
Вступ.....	4
Становлення та еволюція українських лівих і лівоцентристських сил	5
Еволюція ідеології та програм	8
Участь у виборах.....	10
Перебування при владі	16
Соціальна база лівих та лівоцентристських сил	20
Фрагментація лівоцентристського спектру: чи є перспектива "соціал-демократизації"?.....	22
Висновки.....	26
Список джерел та літератури	27

Список скорочень

- БЮТ** – Блок Юлії Тимошенко
- КПРС** – Комуністична партія Радянського Союзу
- КПУ** – Комуністична партія України
- МВФ** – Міжнародний валютний фонд
- НАН** – Національна Академія наук
- НУНС** – блок/фракція «Наша Україна – Народна самооборона»
- ПДЧ** – План дій щодо членства в НАТО
- ПР** – Партія регіонів
- ПСПУ** – Прогресивна соціалістична партія України
- СДПУ** – Соціал-демократична партія України
- СДПУ(о)** – Соціал-демократична партія України (об'єднана)
- СелПУ** – Селянська партія України
- СНД** – Співдружність незалежних держав
- СПУ** – Соціалістична партія України
- ТПУ** – Трудова партія України
- УРСР** – Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УСДП** – Українська соціал-демократична партія
- УЦЕПД** – Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова
- ЦВК** – Центральна виборча комісія
- ЦК** – Центральний Комітет

SUMMARY

In the Ukrainian political lexicon, the term 'Left' usually refers to parties that are to the left of both social democracy in its traditional understanding and to the left of several Ukrainian social democratic parties. In fact, Ukrainian politics lacks a genuine and strong social democratic party; the formerly influential but marginalized since the Orange Revolution Social Democratic Party of Ukraine (United), SDPU(o), represented oligarchic interests while other social democratic parties are insignificant. The reasons for slow progress in the evolution of center-left parties are the loss of social democratic traditions after seventy years of Soviet rule; independent trade unions remained weak; there still was a small (although growing) middle class; Ukrainian parties, in general, are not programmatic and usually are built around one leader or are controlled by business groups.

Among the Left, main parties after 1991 were the Communist Party of Ukraine (CPU), re-legalized in 1993 (after the August 1991 ban), and the Socialist Party of Ukraine (SPU) established in fall 1991. The post-1993 CPU incorporated the hardcore pre-1991 CPU members. The paradox is that the left's electoral successes in the 1994 and 1998 (during a period of massive economic downturn) when they gained up to 40% of the seats in parliament, contributed to the fact that unlike the forced reform of the leftist successor parties in Romania and Bulgaria (following their electoral defeats in 1996 and 1997) the CPU remained orthodox. Also, the leftist parties lost their state clientele which limited their ability to use patronage and other government resources.

It led to CPU's decline in the 2006 and 2007 parliamentary elections when it attracted only between 3–5% compared to its 20% in 2002. A large proportion of the votes of the Party of Regions (PoR) (which was created in 2000–2001 by large business groups associated with authorities) came from the CPU. The PoR formally promoted many of the same issues as the CPU (i. e. against Ukrainization and Westernization), but without the CPU's explicit Soviet nostalgia. Also, the PoR could provide more resources in a clientelist exchange to voters.

In contrast to the CPU, the Socialists have experienced some 'social-democratization', beginning in 1993, after the more radical actors had left the party. The SPU also made commitment to Ukrainian statehood, which became obvious during the adoption of the 1996 Constitution. In 2000, the SPU adopted a new version of its program where the SPU described itself as a 'left-centrist' force, between the orthodox CPU and

European social democratic parties, although tending more towards 'democratic socialism' than 'social democracy'. The SPU members participated in the Orange Revolution, and the party received several important positions in the government.

However, following the 2006 elections the SPU suddenly defected from the Orange coalition to the 2006–2007 'anti-crisis coalition' with PoR and the CPU. As a result of this betrayal, the SPU failed to enter the 2007 parliament when it received only 2.86%. Its modernization was interrupted, and the party was shattered. After that, the SPU did not manage to gain full member status in the Socialist International. The SPU desperately needs new faces with social-democratic orientation. This is hardly to be done by Vasyl Tsushko, new head of the SPU, as he is tightly integrated into the new Yanukovich government.

Attempts at reuniting the Left in the 2010 presidential campaign under orthodox CPU leadership appeared not to be very successful. SDPU(o) or Justice Party, which proclaimed to be center-left and joined the bloc, appeared in the CPU's shadow. This could further discredit social-democratic ideas.

PoR is interested in continuing split of the Ukrainian Left. On the eve of the October 2010 local elections the CPU, being a member of the ruling coalition, tactically at the same time increased its criticism towards PoR. On a positive side, the Communists (as other left forces) are against concentration of power in the hands of president. However, it does not change the fact that Ukrainian Communists, like the Communist Party of the Russian Federation, was always a "comfortable opposition".

Nevertheless, the active use of traditional 'left', social oriented slogans by all the parties in electoral campaigns indicates that the current crisis of the Ukrainian Left is not a crisis of social-democratic ideology but rather a crisis of leftist parties. A social-democratic niche is open, even though it is far from evident who will lead genuine social-democratization process. One of the dangers, however, is connected with political forces which are created by support of large business groups and which would try to seize at least part of center-left electorate.

Under these circumstances, international social democracy and its foundations should not concentrate on one-two forces from Ukrainian center-left spectrum. They should continue educational work with young generation from all forces of this spectrum as well as definite social and professional groups (students, young scholars, journalists, trade union activists etc.).

ВСТУП

Трансформаційні процеси в Україні відбуваються упродовж майже двох десятиріч. Роль партій у політичних процесах зростає. У 2003 р. політичним партіям було надано виключне право на формування через вибори за партійними списками парламенту та місцевих рад (крім сільських та селищних). Існує навіть тенденція до поступового зростання довіри до них. У 2005 р. до 24,1% зросла кількість громадян, які довіряють політичним партіям (у 2001 р. таких було 16,0%, у 2004 р. – 15,6%). Станом на 2010 р. цей показник становить 23,9%¹.

На сьогодні в Україні зареєстровано 173 політичні партії². Проте створення партій під певних політичних лідерів або бізнесові групи, нездатність лідерів до порозуміння, використання багатьох з них лише для PR-технологій, замість того, щоб опертися на певну соціальну базу, зумовили існування так званих “партій-брендів” та “диванних” партій. У зв’язку з цим більшість партій, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України, є маловпливовими або “мертвими” організаціями. Також суперечливою є ідеологічна диференціація більшості з них за шкалою цінностей “ліві–центр–праві”, навіть при всій умовності цього поділу.

Водночас, за даними соціологічних опитувань, на сьогодні 21,8% громадян України є прихильниками соціалізму і вдвічі менше (10%) – капіталізму³. Однак рівень підтримки політичних партій, які позиціонують себе як ліві, має тенденцію до зниження: сумарна кількість голосів, відданих за провідні ліві політичні партії на парламентських виборах 2006 та 2007 рр. – 12,22% та 9,57% відповідно. І це при тому, що одна лише КПУ у парламентських виборах 1998 та 2002 рр. мала підтримку понад 20%.

В українському політичному лексиконі термін “лівий” відноситься до політичних партій, які перебувають лівіше від соціал-демократії як у її традиційному розумінні, так і виходячи з реалій української політики⁴. На сьогодні в Україні лівоцентристська ніша залишається незаповненою через маргінальне становище партій, які іменують себе соціал-демократами: Соціал-демократична партія України (об’єднана) (СДПУ(о/)), Соціал-демократична партія України (СДПУ), Українська соціал-демократична партія (УСДП); та ряд партій, які позиціонували себе як лівоцентристські: “Справедливість”, “Народна влада” та ін.

Власне до лівих сил на сьогодні можна віднести близько десятка політичних партій⁵. Проте слід враховувати факт існування різних дрібних партійних утворень (Комуністична партія України /оновлена/, Комуністична партія робітників і селян, Партія “Соціалістична Україна”), які залишаються скоріше клубами інтересів або взагалі мають сумнівне походження, бо створювалися політтехнологами “під вибори” з метою відбирання частини голосів від основних лівих партій: Соціалістичної партії України (СПУ) та Комуністичної партії України (КПУ).

Після “помаранчевої революції” 2004 р. саме ці сили володіли усталеною соціальною базою, розгалуженою організаційною структурою, представництвом у парламенті, органах місцевого самоврядування та центральних органах виконавчої влади.

Проте після виборів 2007 р. у парламенті представлена лише КПУ. Натомість позиції СПУ, яка, починаючи з 1997 р., позиціонувалася як центр тяжіння лівоцентристських сил, після 2007 р. були зведені до мінімуму. Отже, постає закономірне питання, якою є перспектива подальшої еволюції лівих партій України та реальне заповнення соціал-демократичної ніші.

1 Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії / Центр ім. Разумков. – 27 травня 2010 р. – С. 33.

2 Міністерство юстиції України. Єдиний реєстр громадських формувань (www.minjust.gov.ua/0/499).

3 Буров І. Особливості ідеологізації українського соціуму // Українське суспільство 1992-2007. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 141.

4 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / За ред. О. Гараня, О. Майбороди. – К.: Видавничий дім “Академія”, 2000. – С. 1–8.

5 Див., наприклад: Рагозин Н. Украина: партии и партийная система. – Д.: “Норд-пресс”, 2006. – С. 128-129; Потіха А. Новий оркестр для лівого маршу // Резонанс. – 2007. – № 85. – 27 листопада. – С. 5-12; Влияние мирового кризиса на стратегии левых сил в регионе постсоветской Евразии / Ред.: В. Меркушев, В. Якушик. – К.: Центр исследований проблем гражданского общества; “София”, 2010. – 192 с.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛІВИХ І ЛІВОЦЕНТРИСТСЬКИХ СИЛ

Із 443 народних депутатів, що приступили до роботи на першій сесії Верховної Ради УРСР 12 скликання, обраних у березні 1990 р., близько 380 місць належало комуністам. Тобто комуністи контролювали конституційну більшість Верховної Ради і взагалі могли самостійно вирішувати будь-які питання без врахування інтересів меншості. Але абсолютна більшість депутатів-комуністів виявилась неготовою до відкритої парламентської боротьби і консолідації навколо старих комуністичних ідей, що репродукувались у стінах ЦК КПУ. У зв'язку з цим в першому українському парламенті 16 липня 1990 р. за підтримки комуністів законодавчо було закріплено позицію націонал-демократичної опозиції – прийнято Декларацію про державний суверенітет України (за – 355 депутатів). А провал заколоту 19–21 серпня 1991 р. призвів до остаточної дезінтеграції комуністичної більшості.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила Україну незалежною державою, а також проголосувала за департизацію армії, правоохоронних органів. За ці рішення також голосували представники комуністичної більшості. Заборона Президією Верховної Ради діяльності Комуністичної партії України 30 серпня 1991 р. зумовила відтепер формальне домінування безпартійних депутатів у Верховній Раді.

Сама формальна заборона Комуністичної партії України не викликала обурення населення та опору більшості членів партії. Перехід владних повноважень до тієї частини партійної номенклатури, що мімікрувала під демократичну ідеологію, радше означав сподівання населення на швидке розв'язання новим істеблішментом тих проблем, що їх виявився неспроможним розв'язати комуністичний режим⁶. Але на тлі глибокої економічної кризи, докорінних змін соціальної структури, які сприймалися деякими групами як життєва катастрофа, почав знову зростати рейтинг найрадикальнішої серед лівих течій – комуністичної. У 1994 р. її прихильниками виступали 10,3% опитуваних, у 1998 р. – 21,9%. При цьому популярність соціал-

демократії зросла за цей час лише з 5 до 7,1%, а популярність соціалістичної течії зменшилась з 10,7 до 5,6%⁷.

Першою **лівою** партією, яка взяла на себе “обов'язок успадкувати від КПРС і Компартії України одне право – бути гідними кращих її представників, кращих комуністів, сповідувати ідеї побудови справедливого суспільства...”, стала **Соціалістична партія України** на чолі з Олександром Морозом, утворена 26 жовтня 1991 р. Оскільки КПУ на той час була заборонена, то її прихильники пішли до лав СПУ. Чисельність партії швидко сягнула 60 тис. Однак наповнення Соцпартії при її утворенні колишніми комуністами, значною мірою “ортодоксального” спрямування, спричинило внутрішні колізії з тими, хто враховував нові реалії, насамперед існування незалежної України. Після відновлення КПУ (1993 р.) відбувся масовий відтік до неї тих, хто знайшов собі тимчасовий притулок у СПУ.

Також виявилось, що коло “ортодоксів” всередині СПУ не вичерпувалось прихильниками КПУ. Конфлікт у СПУ між “помікованими” і “ортодоксами”, який дійшов найвищої точки після підписання О. Морозом (як Головою Верховної Ради) Конституційної угоди 1995 р., завершився виключенням з її лав двох непримиренних опозиціонерів – народних депутатів Н. Вітренко та В. Марченка. 20 квітня 1996 р. відбувся установчий з'їзд **Прогресивної соціалістичної партії України** (ПСПУ). Головою партії було обрано Наталію Вітренко. Таким високим темпом утворення партія мусила завдячувати енергії, безкомпромісності і цілеспрямованості Н. Вітренко. Однак її надрадикальний популізм використовувався виконавчою владою для розколу лівих.

Оскільки незмінним головою СПУ залишався (до 2010 р.) О. Мороз, критики його лінії змушені були залишати партію. У 2000 р. з лав соціалістів відділилася група Чиж-Арестова-Кияшка, яка організувала **партію “Справедливість”**. У 2002р. молодіжна організація соціалістів підтримала провладну СДПУ(о), а її лідер В. Місюра вступив до лав СДПУ(о). Несподіване входження СПУ на чолі з О. Морозом до коаліції з Партією регіонів піс-

7 Там само. – С. 29.

8 Мостова Ю., Рахманін С. Партія соціаліста, який не переміг // Дзеркало тижня. – 2002. – № 9 (384). – 8–15 березня. – С. 3–4.

6 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 27

ля виборів 2006 р. (за що Мороз отримав посаду спікера) завдало непоправного удару авторитету СПУ: перший секретар СПУ Йосип Вінський вступив до "Батьківщини" Юлії Тимошенко (але 2009 р. вийшов з неї і створив 2010 р. **партію "Народна влада"**), Юрій Луценко створив "Народну самооборону" і на виборах 2007 р. став №1 у виборчому списку блоку "Наша Україна – Народна Самооборона". Програш Соцпартії на парламентських виборах 2007 р., коли вона закономірно не пододала 3% бар'єр, спровокував черговий відтік: з партії вийшли Станіслав Ніколаєнко, Олександр Баранівський (які спробували надати другого дихання партії "Справедливість"), Василь Волга, який створив у 2008 р. **партію "Союз лівих сил"**.

Другою лівою партією, утвореною після заборони КПУ, стала у 1992 р. **Селянська партія України**, куди пішли колишні керівники колгоспів та інші представники колишньої партноменклатури на селі. Але з утворенням у 1996 р. пропрезидентської Аграрної партії України можливості СелПУ, у тому числі матеріальні, послабили, і партія змушена була йти на зближення з СПУ, стаючи її "молодшим партнером".

Для процесу відновлення **Комуністичної партії України** важливу роль відіграло те, що 14 травня 1993 р. Президія Верховної Ради України, хоча і не скасувала заборону тієї КПУ, яка була складовою частиною КПРС (це означало б відновлення її не лише у політичних, але й у майнових правах), але встановила, що "громадяни України, які поділяють комуністичні ідеї, можуть створювати партійні організації у відповідності до чинного законодавства України".

За кількістю членів Компартія швидко випередила інші політичні партії України. На кінець 1993 р. вона нараховувала 120 тис. членів. КПУ відзначалась ієрархічною будовою. Це тривалий час забезпечувало партію від внутрішніх конфліктів. На відміну від новостворених партій, в КПУ фактично відбулося відновлення місцевих осередків, оскільки вони залишились функціональними, незважаючи на заборону Компартії⁹. Отже, комуністи скористалися перевагою, але натомість вона перешкодила розвитку як ідеології, так і організаційної

структури партії¹⁰. І справді, переформатування лівого спектру залежало власне від позицій КПУ, як тодішньої найсильнішої лівої партії, але партія об'єднала навколо себе ортодоксальних членів, вихідців з тієї КПУ-КПРС, яка існувала до 1991 р. Як наслідок, модернізація КПУ стала неможливою (на відміну від сценарію, який відбувся з "партіями-спадкоємцями" у Центрально-Східній Європі)¹¹.

У зв'язку із загостренням з кінця 90-х рр. протистояння між парламентом та президентом Леонідом Кучмою, президентська влада активно використовувала образ "лівої загрози", намагаючись підтримати біполярний поділ політичних сил на "ліві – не ліві" й не допустити утворення опозиції на інших флангах. Водночас очевидним став факт зацікавленості влади у створенні партій-"клонів": як правило, вони створювалися поруч з найбільш відомими опозиційними партіями (зокрема, КПУ та СПУ) і брали участь у виборах (парламентських 2002 р. і президентських 2004 р.), "відриваючи" голоси у відповідних основних партій та кандидатів від них. До таких партій можна віднести Комуністичну партію України (оновлену), (2000 р.), Комуністичну партію робітників і селян (2001 р.), партію "Соціалістична Україна" (2004 р.).

Отже, всі ліві партії України виникли на базі колишньої компартії, однак до них лише частково можна застосувати термін "партії-спадкоємці" компартії (successor parties). Річ у тім, що матеріально-організаційними ресурсами колишньої КПУ в першу чергу скористалася та частина комуністичної номенклатури, яка за нових умов перетворилася на безпартійну "партію влади"¹².

На той час до українських лівих партій можна було застосувати наступну класифікацію, запропоновану Г. Кітшельтом¹³: СелПУ – "клієнте-

9 Sochor, Z. A. From Liberalization to Post-Communism: The Role of the Communist Party in Ukraine // Journal of Ukrainian Studies, 21 (1), 1997, pp. 147-163.

10 Ishiyama, J. T. and Bozóki, A. An Unfinished Story. Toward Explaining the Transformation of the Communist Successor Parties // Bozóki, A., Ishiyama, J. T. (Ed.), The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe. NY, 2002, pp. 421-434; Timmermann, H. Die KP-Nachfolgeparteien in Osteuropa: Aufschwung durch Anpassung an nationale Bedingungen und Aspirationen, Köln: BLOst // Bericht des BLOst, 31, 1994.

11 Wilson, A. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? // Europe-Asia Studies, 49 (7), 1997, pp. 1293-1316.

12 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 53.

13 Kitschelt, H. Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions // Party Politics, 1 (4), 1995, pp. 447-472.

лістська партія"; ПСПУ – "партія одного лідера"; КПУ – поєднувала як ідеологічний тип, виступаючи "партією програми", так і клієнтелістський. Подібна комбінація була характерна і для СПУ, однак її ідеологічні принципи довгий час не були чітко виражені, у той же час партію очолював харизматичний лідер О. Мороз, який був спікером парламенту з 1994 по 1998 рр.

Якщо створення СПУ та КПУ відбувалося на ідеологічних засадах, то вже з кінця 90-х рр. відбувається певне зменшення ідеологічного чинника. Про це свідчать способи накопичення матеріальних ресурсів цих партій.

Якщо говорити про КПУ, то завдяки членським внескам партії вдається покривати 10-15% витрат місцевих організацій¹⁴. Багато "нових українців" вийшли із середовища старих партійців, і частина їх (хто з ідейних міркувань, хто виходячи з цілком прагматичних підприємницьких розрахунків) була готова надавати КПУ неофіційну, але досить відчутну підтримку. Компартія, з цілком зрозумілих причин, намагалася не афішувати своїх бізнес-зв'язків¹⁵.

Фінансування СПУ в основному відбувається за рахунок внесків достатньо великих підприємств¹⁶. Окремо слід відзначити директора Маріупольського металургійного комбінату ім. Ілліча В. Бойка, хоча В. Бойко публічно заперечував фінансування СПУ, говорячи, що його "основна заслуга перед партією – це авторитет

як людини"¹⁷. Його заслуги було відзначено постановою XII з'їзду СПУ, в якій йдеться, що найвищого результату – 29,85% голосів виборців у 2006 р. досягнуто в Іллічівському районі м. Маріуполя¹⁸.

Водночас фінансова політика партії була однією з причин розмежування всередині партії. Про це свідчать заяви членів партії під час XIII з'їзду: "Ми програли вибори не в 2007 р., а тоді, коли почали брати в списки замість відданих активістів відомих осіб. Я не знаю, хто це вигадав, але коли замість перевірених людей прийшли вчорашні вороги і почали диктувати кого ставити, ми не могли не програти", – заявила представниця Сумської організації¹⁹.

Становлення та еволюція **лівоцентристських** партій в Україні, як і лівих, розпочалося на початку 90-х р. Але новітня історія вітчизняної соціал-демократії видається ще заплутанішою. Перший розкол у стані прибічників цієї ідеології відбувся вже на установчому з'їзді **Соціал-демократичної партії України** (СДПУ) у травні 1990 р.). Потім було об'єднання і черговий розкол у травні 1993 р. Більш ліва її частина на чолі з Юрієм Буздуганом зуміла юридично залишити за собою назву СДПУ, і ця партія тривалий час була союзником СПУ. На базі другої частини СДПУ та ще двох дрібніших організацій у 1995–1996 рр. була утворена **СДПУ (об'єднана)**, головою якої став Василь Онопенко (міністр юстиції у 1991–1995 рр.). Саме тоді до правління центральної ради партії ввійшов вже відомий на той час як юрист і бізнесмен Віктор Медведчук.

У процесі партійного будівництва СДПУ(о) спостерігалось підвищення активності так званої "київської" фінансово-промислової групи, яка на той час набула значного впливу в адміністрації Кучми. Вона встановила контроль (переважно через фінансові засоби) над СДПУ(о) з повною зміною керівництва партії. Пройшовши до парламенту у 1998 р. та 2002 р., СДПУ(о) стала одним із олігархічних відгалужень "партії влади", отже, у неї було мало спільного із соціал-

14 В Україні немає партій, що існують на членські внески. // Інтернет-видання "Українська правда" [12.01.2007] (www.pravda.com.ua/news/2007/01/12/3195038/).

15 Серед тих, хто міг би бути бізнес-партнерами партії, називалися "Кримхліб", "Луганськтепловоз", Миколаївський суднобудівний завод, асоціація "Укрсіль", ДАЕК "Центренерго", "Хартрон", і чимало інших (Українські ліві напередодні парламентських виборів [29.08.2007] (<http://vybory.org/articles/886.html>)). Наскільки можна судити, охоче співпрацювали із комуністами енергетики, металурги, газотрейдери. Чимало малих підприємств-початківців вважали за щастя зав'язати контакти з представниками потужної фракції (Рахманін С., Дмитричева О. КПУ. Довгий шлях від керівної сили до передбачуваної опозиції // Дзеркало тижня. – 2002. – № 8. – 2 березня. – С. 2–3). Є у партії і спонсори-мільйонери. Фінансування КПУ російським бізнесменом К. Григоришиним публічно підтверджував лідер кримських комуністів Л. Грач (Серпом по... спонсору КПУ: Тимошенко не зможе продати "Турбоатом" Григоришину [22.12.2008] (<http://voshod.ucoz.ua/news/2008-12-22-1053>)).

16 Зокрема, серед постійних спонсорів Соцпартії були Почесний Генеральний директор БАТ "Турбоатом" А. Бугаєць та колишній губернатор Вінницької області, заступник голови правління могутньої агрокорпорації "Ліпівка" М. Мельник (Політичні партії України: підсумки парламентських виборів 2006 року / В. Бала, О. Голобуцький, В. Якушик та ін. – К., 2006. – С. 57–58).

17 Карплюк Г. Съезд СПУ: Мороз – не предатель, Бойко – не миллиардер // Главред. – 2007. – 6 серпня (www.glavred.info/archive/2007/08/06/105924-7.html).

18 Постанова XII з'їзду Соціалістичної партії України від 30.09.2006 (www.spu.in.ua/ua/documents/5009).

19 Філіндаш Є. Криза Соцпартії продовжується – думки про спроби перебудови партії [21.11.2007] (<http://vybory.org/articles/1227.html>).

демократією. Значною мірою це пов'язано з діяльністю голови СДПУ(о) у 1998–2007 рр. В. Медведчука, який у 1998–2001 рр. був заступником, першим заступником Голови Верховної Ради, а у 2002–2004 рр. – главою адміністрації президента Л. Кучми. Вплив цієї партії закінчився разом з каденцією Л. Кучми у 2004 р. Лише в ході президентських виборів 2009–2010 рр. СДПУ(о) почала шукати нові форми кординації дій у ліво-центристському спектрі з іншими силами.

На знак протесту проти “приватизації” СДПУ(о) олігархічними кланами з її складу вийшли 13 обласних організацій. У 1998 р. було утворено **Українську соціал-демократичну партію (УСДП)** на чолі з В. Онопенком²⁰. Ця партія, ідучи на вибори у 2002, 2006 та 2007 рр. у складі “Блоку Юлії Тимошенко”, не грала значної самостійної ролі. Але її лідер В. Онопенко, скориставшись відповідною підтримкою, став 2006 р. головою Верховного Суду України. УСДП очолив Є. Корнійчук, який у другому уряді Ю. Тимошенко (грудень 2007 – березень 2010 рр.) обіймав посаду першого заступника міністра юстиції²¹. Після поразки Тимошенко на президентських виборах 2010 р. нова правляча коаліція здійснює проти лідерів партії політику “батого і пряника”.

Трудова партія України утворена 1999 р., хоча і заявляла про належність до лівого центру, насправді також опинилася в сфері інтересів бізнесових утворень. Наприкінці 2009 р. була перейменована **на партію “Сильна Україна”**. Партію очолив бізнесмен Сергій Тігіпко, який зайняв третє місце на президентських виборах 2010 р. (13% голосів) і, погодившись на пропозицію президента Віктора Януковича, став віцепрем'єром з економічних питань. В документах, що розробляються “Сильною Україною”, йдеться про “партію реформаторів”, але не про соціал-демократію чи лівий центр. Заступник голови партії К. Бондаренко говорить про партію як силу, яка є ближчою до лібералізму.

На даний момент партії, які проголошували себе соціал-демократичними, так і не отримали серйозного впливу у суспільстві, попри

наявний попит на соціал-демократичну ідею, а навпаки – спричинилися до дискредитації цієї ідеї. Одна з причин цього полягала і в тому, що ці партії не могли спиратися на сильні профспілки, які історично на Заході були потужною базою масового соціал-демократичного руху.

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕОЛОГІЇ ТА ПРОГРАМ

Варіантами еволюції ідеології різних лівих партій в Україні могли стати:

- 1) трансформація у соціал-демократію;
- 2) “оновлення” марксистсько-ленінської доктрини;
- 3) повернення до ортодоксального комунізму²².

КПУ, особливо у 90-х рр., претендувала на монополію у лівому русі: її лідер Петро Симоненко заявляв, що “Комуністична партія залишилась єдиною політичною силою, яка відкрито і принципово відстоює соціалістичну перспективу”²³. У партійній програмі вказано, що “теоретичною та ідеологічною основою Компартії України є вчення Маркса–Енгельса–Леніна, яке постійно збагачується відповідно до реальної дійсності, що змінюється”²⁴, однак вимоги “диктатури пролетаріату” у програмі КПУ немає.

Компартія ставить метою: “...зберегти державну власність у базових галузях промисловості, визнати землю та її надра всенародним надбанням, припинити приватизацію загальнонародної власності, провести інвентаризацію приватизованих об'єктів і при необхідності – їх викуп, а у випадках порушення закону в ході приватизації – націоналізацію підприємств та інших об'єктів...”²⁵. З наведеної цитати зрозуміло, що КПУ допускає інші форми власності, звісно, при законній їхній приватизації, але навіть це є суперечливим з точки зору ідейної чистоти, на яку претендує партія.

Максимально гнучкою щодо ідеологічних пошуків виявилась СПУ, що дозволило партії вийти з тіні КПУ та позиціонувати себе лівоцентристською силою. Під час третього етапу VI з'їзду СПУ в червні 1998 р. О. Мороз наголосив: “Крім

20 Історія Української соціал-демократичної партії (www.usdp.kiev.ua/?mid=147).

21 Увагу спостерігачів не оминув той факт, що Є. Корнійчук є зятем Онопенка.

22 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 53.

23 Симоненко П. О 80-летиі Коммунистической партии Украины и повышении ее роли в общественно-политической жизни Украины. Доклад на пленуме ЦК и ЦКК 11 июля 1998 г. // Комуніст. – 1998. № 29. – С. 2.

24 Програма Комуністичної партії України (www.kpu.net.ua/program/).

25 Там само.

марксистських, соціалістичних ідей, теоретичними джерелами СПУ є загальнодемократичні ідеї, теоретичні напрацювання і практичний досвід Соцінтерну, дослідження неомарксистів, інших лівих демократичних громадських рухів²⁶. На тому ж з'їзді було прийняте рішення про вилучення положення про марксизм-ленінізм як ідейну основу партії з її статуту при одночасному його збереженні у програмі партії.

На відміну від КПУ, Соцпартія отримала можливість розширити власну соціальну базу за результатами з'їзду у 2000 р., на якому затверджено нову версію програми з позиціонуванням СПУ як "лівоцентристської сили". Соцпартія заявила, що вона солідарна з підприємцями і управлінцями, які працюють на "легальній основі"²⁷. За її власною самоідентифікацією, СПУ на той момент займала проміжну позицію між ортодоксальною КПУ і європейськими соціал-демократами, хоча і схилилась більше до "демократичного соціалізму", ніж до "соціал-демократії"²⁸. Цей ідеологічний дрейф підтверджується участю СПУ в Соцінтерні, де вона отримала консультативний статус (як і СДПУ, очолювана Ю. Буздуганом)²⁹. (На жаль, кон'юнктурна зміна партнерів по коаліції у 2006 р. і, як результат, негативна реакція виборців на виборах 2007 р. призвели до того, що СПУ так і не змогла отримати статус повного члена Соцінтерну).

Відомий британський українознавець А. Вілсон стверджує, що "соціал-демократизація" настає після "націоналізації", тобто після того, як СПУ стала на державницькі позиції, що стало очевидним в період затвердження Конституції 1996 р.³⁰ У своїй програмі соціалісти продовжують стояти на чітких державницьких позиціях, пропонують припинити "поділ України на Схід і Захід, а українців – за етнічним походженням, мовою"³¹.

Натомість комуністи заявляють про те, що "усвідомлення українським народом справжніх інтересів України ніколи не зводилося лише до досягнення національно-державної самостійності", а саме: національне питання визначається конкретним соціально-класовим змістом – рухом людства до соціалістичного майбутнього. Програма Компартії України й досі закликає до "відродження на новій основі (курс. – Авт.) союзу народів злочинно зруйнованого Союзу Радянських Соціалістичних Республік"³². Новий Союз комуністи уявляють як спільноту "братніх народів", що вирішили об'єднати свої зусилля в галузі економіки, зовнішньої політики, оборони та інших сферах. Комуністи однозначно виступають "проти реалізації планів включення України до військових структур НАТО"³³. Питання європейської інтеграції в програмі Компартії оминаються.

Складається враження, ніби проросійський курс деяких лівих партій виражає їхнє прагнення бути більш проросійськими, ніж їхні конкуренти. На думку політолога Віталія Кулика, нинішня Росія сприймається деякими українськими лівими партіями апіорі як позитивна модель розвитку, але її політика в деяких аспектах є неприйнятною з точки зору лівих цінностей, наприклад, реалізація неоліберальних методів у соціальній сфері (перегляд трудового законодавства з метою зниження впливу профспілок)³⁴.

Соціалісти демонстрували більшу гнучкість щодо "східного вектора" української геополітики: предметом їх зацікавленості є лише розвиток рівноправних, дружніх і взаємовигідних стосунків з Росією, Білоруссю, Казахстаном та іншими країнами СНД. СПУ декларує, що "послідовно відстоює євроінтеграційне прагнення України, що передбачає утвердження стандартів демократії, принципу верховенства права". Проте СПУ однозначно проголошує, що "Україна мусить зберігати позаблоковий статус", пропонує "створити більш ефективну європейську систему колективної безпеки через якісно новий рівень співробітництва країн НАТО, України, Росії та Білорусі"³⁵.

26 Цит. за: Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 54.

27 Товариш, № 23, 2000; Див. також: www.spu.in.ua/ua/dovidka/6558.

28 Wilson, A. Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change, 1991-2000 // Slavonic and East European Review, 80 (1), 2002, pp. 21-59.

29 Member Parties of the Socialist International (<http://socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931>).

30 Wilson, A., Op. cit.

31 Програма Соціалістичної партії України (www.spu.in.ua/about/programa).

32 Програма Комуністичної партії України.

33 Там само.

34 Кулик В. Левая перспектива в Украине [28.10.2009] (www.politika.org.ua/?p=979).

35 Програма Соціалістичної партії України.

Усі ліві виступають за підвищення статусу російської мови. Зазначене питання пройшло свою еволюцію. Якщо у 1995 р. КПУ обмежувалася вимогою надання статусу "офіційної" російській мові, то вже починаючи з 1998 року партія повернулася до вимоги двох державних мов. Але у своїй програмі виступає досить-таки "обтічно": "Комуністи підтримують пропозицію про надання російській мові, поряд з українською, статусу державної і рішуче виступають проти спекуляцій навколо цього питання, що загрожують розколом і дестабілізацією суспільства". Тобто Компартія готова підтримати дії в цьому напрямі, але не братиме на себе ініціативи. В питанні статусу російської мови СПУ обмежилася тільки тезою про "створення можливості для вивчення російської та інших мов у всіх школах та інших навчальних закладах та неухильно дотримуватись Європейської хартії регіональних мов"³⁶.

Отже, пошук соціалістичної моделі в програмних положеннях КПУ та СПУ не обійшовся без урахування сучасних реалій соціально-політичного життя країни. Але все ж таки доводиться констатувати, що зрушення КПУ в ідеологічній сфері є повільними, незважаючи на заяви комуніста О. Голуба, що процес перетворення КПУ в сучасну ліву партію вже почався, що українські комуністи більше не "ностальгуюча партія"³⁷.

Прийнята у ході президентських виборів 2010 р. Декларація виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил³⁸ засвідчила: сили, які проголошують себе лівоцентристськими, зокрема, СДПУ(о) (яка намагається вийти з кризи, у якій опинилася з 2004 р.) і партія "Справедливість", не кажучи вже про радикально-популістський "Союз лівих сил", пристали в основному до гасел, які передбачені в програмі КПУ (покінчення з "режимом націонал-радикалів", усунення олігархічного засилля в економіці, повернення у власність держави стратегічних підприємств і галузей, забезпечення державного контролю та регулювання цін на товари найпершого вжитку, тарифів на житлово-комунальні послуги тощо).

Особливо вплив комуністів помітний у гаслах, присвячених культурним та зовнішньопо-

літичним питанням. В Декларації ідеться про відвернення "загрози фашизації" суспільства, позаблоковий статус України, проведення протягом 2010 р. референдуму щодо входження України в Єдиний економічний простір (ЄЕП) з Росією, Білоруссю, Казахстаном і надання російській мові статусу другої державної.

Парадоксально, але електоральний успіх у 1994 та 1998 рр. став однією з причин, чому КПУ залишилась на тій же ідеологічній базі, що, власне, й зумовило її занепад під час виборів 2006 та 2007 рр. Водночас реформування лівих "партій-спадкоємців" у Румунії та Болгарії відбулося саме через їхню поразку на виборах 1996 та 1997 рр. Українські ж ліві партії взяли участь у формуванні урядів тільки в 2005 р. (СПУ) та 2006 р. (КПУ). Таким чином, необхідність модернізації їхніх ідеологічних позицій була значною мірою нівельована до набуття владної відповідальності³⁹.

У програмі СПУ, яка прагнула позбутися іміджу молодшого партнера КПУ, тим не менше відбулися трансформації на користь соціал-демократії. Однак поразка СПУ на виборах 2007 р. однозначно свідчить, що "сакральна" значимість партії (наявність ціннісної орієнтації)⁴⁰ не отримала в самій партії належного значення в умовах персоніфікованого політичного процесу в Україні.

УЧАСТЬ У ВИБОРАХ

Парламентські вибори 1994 р. були першими виборами в умовах незалежності й першими виборами, коли Компартія не була єдиним репрезентантом лівого руху. Ці вибори відбулися у два тури, оскільки соціалісти та відроджені комуністи виступили проти прийняття нового виборчого законодавства на пропорційній основі і зберегли в законі право на висування кандидатів у депутати за трудовими колективами (хоча політичні партії мали таке саме право на висування кандидатів і намагалися скористатись таким правом насамперед у тих округах, де були упевнені у своїй популярності). У ході цієї виборчої кампанії керівники КПУ, СПУ, СелПУ під-

36 Там само.

37 Потіха А. Назв. праця. – С. 5.

38 Її підписали КПУ, СДПУ(о), «Справедливість» та Союз лівих сил. Див.: Декларація виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил від 14.09.2009 (http://ppsls.org.ua/ukr/index.php?option=com_content&task=view&id=436&Itemid=21).

39 Zimmer, K., and Haran, O. Unfriendly Takeover: Successor Parties in Ukraine // *Communist and Post-Communist Studies*, N 41, 2008, p. 8.

40 Каширских О. Политические партии Германии в контексте модернизации политической коммуникации // *Полис.* – 2009. – № 2. – С. 114.

Табл. 1. Кількість місць, здобутих лівими та лівоцентристськими партіями у Верховній Раді України за роки незалежності (підрахунок за даними ЦВК).

Назва партії	1994	1998	2002	2006	2007
	<i>Кількість здобутих місць</i>				
КПУ	84 по одномандатним округам	84 за партійними списками (24,7%) + 39 по одномандатним округам	59 за партійними списками (19,98%) + 6 по одномандатним округам	21 (3,6%) за партійними списками	27 (5,4%) за партійними списками
СПУ	25	29 (8,6%) + 5 (Блок СПУ – СелПУ)	20 (6,87%) + 3	33 (5,7%)	0 (2,89%)
ПСПУ	–	14 (4,04%) + 3	0 (3,2%) "Блок Наталії Вітренко"	0 (2,93%) Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція"	0 (1,3%)
СДПУ (о)	–	14 (4,01%) + 4	19 (6,27%) + 5	0 (1,01%) "Опозиційний блок НЕ ТАК!"	–
СелПУ	19	29 (8,6%) + 5 (Блок СПУ – СелПУ)	0 (0,37%)	0 (0,31%)	–
УСДП	–	–	3 місця у складі "Виборчого блоку Юлії Тимошенко" з 22 (7,26%)	6 місць у складі "Блоку Юлії Тимошенко" із 129 (22,29%)	8 місць у складі "Блоку Юлії Тимошенко" із 156 (30,71%)
Трудова партія України	–	–	Створена на базі ТПУ партія "Трудова Україна": 10 місць у складі блоку "За Єдину Україну": 4 з 35 (11,77%) + 6 з 86	0 (0,09%) "Виборчий блок Бориса Олійника та Михайла Сироти"	7 місць у складі Блоку Литвина з 20 (3,96%)

писали спільну заяву, в якій говорилося про "тісне співробітництво на виборах". Однак передвиборчої коаліції не було, партії не узгоджували спільних кандидатів у мажоритарних округах, фактично виступали у ролі конкурентів⁴¹.

Серед обраних до Верховної Ради лівову частку з 450 парламентарів складали представники лівих (КПУ, СПУ, СелПУ) – 123 із 178 депутатів, які задекларували свою партійну приналежність (табл. 1). Ледь устигнувши легалізуватися, Компартія більш ніж успішно "відпрацювала" парламентські вибори-94, провівши до Верховної Ради 84 своїх висуванців. Це дозволило КПУ сформувати найчисельнішу парламентську фракцію. Результати

виборів були визнані Соцпартією незадовільними (25 місць). Селянська партія, проголосивши себе партією "прагматиків", провела у народні депутати 19 своїх кандидатів.

Разом з тим вибори засвідчили нерівномірність популярності лівих сил на території України. Частка отриманих лівими депутатських мандатів становила по Україні 30,6%, у тому числі на Сході – 52,6%, на Півдні – 44,0%, у Центрі – 25,2%, а на Заході – лише 1,3%⁴².

Свідченням переважання серед населення прагматичних міркувань над ідеологічними стали результати **виборів Президента України**

41 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 83.

42 Підраховано за даними ЦВК.

Табл. 2 Кількість голосів, отриманих кандидатами у Президенти України, які балотувались від лівих сил за роки незалежності (дані ЦВК).

Кандидат/партія	1994	1999	2004	2010
П. Симоненко (КПУ)	–	I тур – 22,24%; II тур – 37,8%	4,97%	3,54%
О. Мороз (СПУ)	13,1%	11,29%	5,82%	0,38%
Н. Вітренко (ПСПУ)	–	10,97%	1,53%	–

ни 1994 р., перший тур яких відбувся 26 червня. На цих виборах ліві сили йшли з єдиним кандидатом О. Морозом. Згодом, пояснюючи цей крок, комуністи наголошували, що КПУ була щойно відновлена, і її лідер був ще маловідомим широкому загалові. Однак О. Мороз випав з боротьби після першого туру виборів, зайнявши 3 місце з 13,1% голосів (табл. 2).

Парламентські вибори 1998 р. вперше проходили за змішаною виборчою системою (225 депутатів обиралися у єдиному загальнонаціональному виборчому окрузі за партійними списками, 225 – на мажоритарній основі). Час, що минув від виборчої кампанії 1994 р., не лише не засвідчив консолідування лівих сил, а, навпаки, був позначений їхнім дедалі більшим роз'єднанням. 24,7%, здобуті КПУ 29 березня 1998 р., дозволили їй провести у Верховну Раду 84 "списочників". Цілком природно, що фракція комуністів виявилася найчисельнішою: з урахуванням "мажоритарників" у ній налічувалось 123 народних обранці.

У червні 1997 р. Соціалістична партія офіційно заявила про створення передвиборного блоку з Селянською партією. Блок СПУ-СелПУ з "афішною" назвою "За правду, за народ, за Україну!" висунув 335 кандидатів (201 за списком і 134 в одномандатних округах). Пройти до парламенту змогли тільки 34 кандидати.

З безжальною критикою комуністів і соціалістів на вибори окремо пішла ПСПУ. Ледь подлавши 4% бар'єр (4,06% голосів), вона провела до Верховної Ради 14 своїх представників. Ще троє, у тому числі лідер партії Н. Вітренко, пройшли у мажоритарних округах.

Вибори 1998 р. засвідчили конкуренцію у лівому центрі, оскільки тут точилася боротьба між блоком СПУ-СелПУ, СДПУ(о), СДПУ, Всеукраїнською партією трудящих тощо. Незважаючи на потужну пропагандистську кампанію, підтримку

провладного адміністративного ресурсу і фінансові вливання, СДПУ(о) ледь подолала 4% бар'єр (4,01%), і то – за рахунок адміністративного контролю над Закарпатською областю, яка дала їй левову частку голосів.

Фактично останніми виборами, на яких ліві принаймні теоретично могли сподіватися на успіх, стали **президентські вибори 1999 р.** Для консолідації тодішніх зусиль у лівих був потужний чинник в особі діючого Президента Л. Кучми, у несприйнятті якого всі вони були солідарними. Проте змагання між самими лівими засвідчило перевагу у лівому таборі П. Симоненка. Перший тур президентських виборів, що відбувся 31 жовтня 1999 р., як і очікували, не дав переможця, який спромігся набрати понад половину голосів. Ліві кандидати: П. Симоненко, О. Мороз, Н. Вітренко посіли відповідно наступні три місця (табл. 2) після Л. Кучми, який отримав більшість голосів – 36,49%. Але попри перемогу Л. Кучми у першому турі, спільна позиція для лівих була сприятливішою: разом вони набрали 44,5% голосів. За умови, якби до них додалися голоси тих, хто підтримував у першому турі інших кандидатів і був готовий у другому турі проголосувати за принципом "хто завгодно, аби не Кучма", то П. Симоненко теоретично міг би розраховувати на перемогу у другому турі 14 листопада 1999 р.⁴³ Однак у другому турі за П. Симоненка проголосувало 37,8%, в той час як за Л. Кучму – 56,25% виборців. Власне в цьому і полягав сценарій політтехнологів Л. Кучми, які прагнули повторити "російський сценарій", щоб вивести у другий тур П. Симоненка (а не О. Мороза). Адже українські комуністи, як і в Росії, були насправді комфортною опозицією до влади.

За результатами **парламентських виборів 2002 р.** всі ліві політичні сили отримали разом

43 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 184.

32% голосів. **Вперше за роки незалежності КПУ втратила своє лідерство серед партій-переможців**, отримавши 19,98% (правоцентристський Блок Віктора Ющенка “Наша Україна” отримав 24%)⁴⁴. Отже, під час виборів 2002 р. помітно змінилися не лише позиції гравців на політичному полі України, а й розподіл симпатій виборців. Основна втрата голосів лівого блоку припала на КПУ, число прихильників якої порівняно з 1998 р. зменшилося майже на 1,4 млн⁴⁵. Але у Компартії залишалася стабільна регіональна підтримка (Південний та Східний регіони України).

Другою серед партій лівого спрямування на виборах 2002 р. стала Соціалістична партія України, яка зуміла самостійно пройти до Верховної Ради. Позиціонування СПУ як твердої опозиції владі Л. Кучми дало змогу говорити про її легітимацію у ролі нової лівоцентристської опозиції, що склала конкуренцію КПУ на лівому фланзі. У той же час багато виборців, які раніше підтримували соціалістів як єдину життєздатну опозицію, голосували тепер за блок колишнього прем'єра Віктора Ющенка “Наша Україна”. При цьому О. Морозу, який намагався змістити свою партію ближче до політичного центру, довелося одночасно конкурувати з КПУ за збереження лівого електорату⁴⁶.

Доля аутсайдера спіткала Прогресивну соціалістичну партію України, яка не змогла подолати виборчий бар'єр у 4%.

Президентські вибори 2004 р. продемонстрували остаточне витіснення лівих сил з конкурентної боротьби за владу (табл. 2). Але їхня важливість для лівих полягала у тому, що **вперше за роки незалежності соціалісти (на чолі з О. Морозом) випередили комуністів, очолюваних П. Симоненком**.

Незважаючи на те, що КПУ мала порівняно велику кількість членів, з якими стосунки будувалися за моделлю “патрон-клієнт”⁴⁷, перманентний опозиційний статус в часи президентства Л. Кучми зменшив можливості КПУ використовувати клієнтелізм та інші владні ресурси. Більше того, роль

заступників російськомовного населення була відтягнута олігархічними партіями (особливо Партією регіонів), зокрема у Донбасі і Криму, де ПР і КПУ жорстко конкурували за цей сегмент виборців⁴⁸.

Під час президентських виборів 2004 р. перед КПУ стояв вибір з “двох зол”: олігархічна Партія регіонів, з одного боку, та “націоналісти”, “пронатовський” Віктор Ющенко, з іншого. П. Симоненко підтримав заяви, які лунали зі сторони Віктора Януковича, про «таємну підтримку» з боку США на користь В. Ющенка. КПУ формально не підтримувала жодного кандидата в другому турі, хоча більшість членів КПУ голосували за В. Януковича. Натомість, СелПУ та ПСПУ відкрито підтримали В. Януковича⁴⁹.

СПУ після першого туру підтримала В. Ющенка, лідера “Сили народу” – коаліції, до складу якої увійшли “Блок Юлії Тимошенко” та “Наша Україна”. Умовою цієї підтримки СПУ поставила низку вимог, серед яких було негайне здійснення конституційної реформи.

Лідер СПУ неодноразово виявляв себе послідовним прихильником політреформи, яка була спрямована на зменшення концентрації влади в руках президента, посилення позицій парламенту і його права формувати політично відповідальний уряд⁵⁰. У той же час для нього це був і прагматичний крок, оскільки він розумів, що президентом уже не стане, а от спікером парламенту ще може. У 2005 р. рівень підтримки лідера СПУ у суспільстві був досить високим. Про це свідчать результати соціологічного опитування – 25,9%. Цікавим є факт, що рівень підтримки П. Симоненка був менший, ніж у Н. Вітренко: відповідно 9,5% і 13,9%⁵¹.

Незважаючи на це, дані табл. 1 переконують, що ліві сили в цілому програли **парламентські вибори 2006 р.** і стали відігравати допоміжну роль (у сформованому парламенті ліві партії мали лише 54 депутати). І це при тому, що вперше була застосована повністю пропорційна система

44 Zimmer, K., and Haran, O. Op. cit., p. 11.

45 Рожкова І. Тенденції та особливості структурування українського політичного поля // Політична думка. – 2002. – №23. – С. 12–39.

46 Zimmer, K. and Haran, O. Op. cit., p. 11.

47 Ishiyama, J. T. A Typology of Communist Successor Parties. An Overview, pp. 271–286.

48 Protsyk, O. and Wilson, A. Centre Politics in Russia and Ukraine: Patronage, Power and Virtuality // Party Politics, 9 (6), 2003, pp. 703–728.

49 Zimmer K. and Haran, O. Op. cit., p. 11.

50 Гарань О. Історична відповідальність Мороза [16.03.2004] (www.pravda.com.ua/news/2004/3/16/8037.htm).

51 Опитування населення щодо стану внутрішньої політики в Україні (2005 р.). Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова (www.uceps.org/ua/section/Sociology_Archive/?st_t=0&st_tmt_y=2002&st_hr=1).

із зменшенням бар'єру з 4% до 3% (що стало своєрідною "платою" депутатам-мажоритарникам, які спиралися на місцеві регіональні еліти).

Голоси комуністичного електорату перейшли в основному до Партії регіонів⁵² (а голоси соціалістів на виборах 2007 р. – до "Блоку Юлії Тимошенко"). Але саме від цих 54 депутатів у Верховній Раді залежало, які еліти сформуєть правлячу коаліцію. Вирішальною стала несподівана зміна позиції О. Мороза, який за посаду спікера раптом перейшов від коаліції з "помаранчевими" до "антикризової коаліції" (Партія регіонів, СПУ, КПУ). Проте, якщо тверезо подивитись на ситуацію, то "помаранчевий" табір бездарно вів переговори з О. Морозом, який і в 2004 р. підтримував "помаранчевих" виключно на "взаємовигідних" умовах. Іншою "несподіванкою" став блок КПУ – "невтомних борців за інтереси трудящих" і Партії регіонів – партії крупного капіталу, хоча ні для кого з оглядачів вже не було секретом, що комуністи давно перетворилися на "системну" партію.

Результати парламентських виборів 2006 і 2007 рр. засвідчили, що соціокультурний поділ, різке зростання якого відбулося у 2004 р. (здебільшого за рахунок штучної поляризації країни політтехнологами Банкової і Кремля), залишається визначальним для структуризації партійної системи України⁵³. Тому й союз Партії регіонів з КПУ має підґрунтя, яке базується на експлуатації гуманітарних та зовнішньополітичних конфліктних тем. Тим більше, що в останні роки чітко простежується "прагматизація" діяльності КПУ, яка лише використовує гасла "рівності", "справедливості" та "боротьби з олігархами".

Діяльність лівих партій під час перебування в "антикризовій коаліції" збільшила критичність оцінки суспільством виконання ними своїх політичних обіцянок. Це стосується, насамперед, СПУ (якщо у вересні 2006 р. 33,9% опитаних вважали, що вона зовсім не виконує зазначені обіцянки, то у квітні 2007 р. так думали 48,1%), в КПУ також спостерігалось значне зниження довіри (32,7% та 44,3%, відповідно)⁵⁴.

Лідер Соцпартії в рейтинги своєї партії завжди відмовлявся вірити, вважаючи, що соціологи їх занижують. Але колишня впевненість вже не відчувалася у голосі О. Мороза з розпуском Президентом В. Ющенком Верховної Ради і проголошенням **позачергових парламентських виборів у 2007 р.** Самі вибори соціалісти вважали незаконними, але повернути ситуацію у сприятливе для себе русло вже не мали шансів: після виборів 2007 р. в парламенті з лівого табору представлена тільки КПУ.

На старті **президентської виборчої кампанії 2009–2010 рр.** П. Симоненко висунув плани об'єднати ліві сили України навколо своєї кандидатури. За початковим планом комуністів, лідери всіх шести партій, які вели переговори (КПУ, СПУ, ПСПУ, СДПУ(о), "Справедливість", "Союз лівих сил"), мали підписати два документи – Угоду про створення і принципи діяльності та Декларацію виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил⁵⁵. Саме навколо Декларації точилися найбільші суперечки – через різний ступінь "лівизни" переговорників та різні акценти у їхніх програмах. В результаті документи підписали тільки перший секретар ЦК КПУ П. Симоненко, лідер СДПУ(о) Ю. Загородній, голова ради партії "Справедливість" С. Ніколаєнко та лідер партії "Союз лівих сил" В. Волга.

Якщо проаналізувати Угоду про створення і принципи діяльності⁵⁶, то зазначений блок оформився саме як передвиборчий, а не політичний. Угода була зорієнтована в основному на завдання найближчої перспективи: висування єдиного кандидата на вибори Президента 2010 р. та єдиного списку кандидатів у депутати місцевих рад та узгоджених кандидатур на голів міст, селищ і сіл. До середньострокових завдань можна віднести зазначені в Угоді вибори до Верховної Ради України, на які висуватиметься єдиний список кандидатів з дотриманням вимог, що у кожному десятку входить 50% представників КПУ, 50% представників інших партій, які підписали Угоду. Зазначені умови діяльності блоку свідчать про ключову роль в ньому комуністів. Навіть з

52 Hesli, V. L. The 2006 Parliamentary Election in Ukraine // Electoral Studies, 26 (2), 2007, pp. 507–533.

53 Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. – С. 33.

54 240 днів діяльності влади в новому форматі: оцінка неурядових аналітичних центрів // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 3. – С. 83.

55 Українські ліві об'єднуються у лівий блок [14.09.2009] (<http://novynar.com.ua/politics/83096>).

56 Угода про створення і принципи діяльності виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил від 14.09.2009 (www.spravedlivo.org.ua/2009/10/ugoda_pro_stvorennia/).

Табл. 3. Результати голосування за кандидатів від лівих партій на президентських виборах 2010 р. у регіонах, %⁵⁷

Кандидат у президенти	Західний регіон	Центральний регіон	Південний регіон	Східний регіон
П. Симоненко	1,39	3,81	5,66	4,63
О. Мороз	0,55	0,64	0,22	0,22

самого початку було зрозуміло, що єдиним кандидатом на вибори президента стане лідер комуністів П. Симоненко, який мав найвищий рейтинг з усіх партійних лідерів блоку.

Такий розклад сил не зміг задовольнити амбіції О. Мороза та Н. Вітренко, які в результаті відмовилися підписати цю Угоду. Лідер СПУ вимагав 25% соціалістів у єдиному списку кандидатів на парламентських виборах⁵⁸. Лідер ПСПУ зауважила, що, хоча незгода комуністів представити перед виборами повну політичну команду й була аргументом проти вступу її партії до блоку, набагато більше важив той факт, що до неї не дослухались із жодного з ідеологічних питань⁵⁹.

Сама передвиборча агітація П. Симоненка базувалася на основних цілях, сформульованих у Декларації виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил⁶⁰, але з'явилися деякі нові гасла: "створення нової системи загальноєвропейської і євроатлантичної безпеки". У жовтні 2009 р. П. Симоненко зазначив, що у 2017 р. буде впроваджено нову систему загальноєвропейської безпеки, тому Україні та Росії слід скоординувати свої дії у Чорноморському басейні для того, щоб відігравати провідну роль у новій системі колективної безпеки⁶¹. Також П. Симоненко заявляв про намір кардинально змінити державний лад, скасувати саму президентську посаду одразу, як буде обраний главою держави. Перед другим туром П. Симоненко підтримав В. Януковича у

його протистоянні з Ю. Тимошенко, яка все ще асоціювалась з Майданом.

Незважаючи на те, що О. Мороз заявляв, що не мав наміру балотуватися на виборах президента і був готовий, принаймні на словах, підтримати кандидатуру П. Симоненка⁶², подальші процеси в СПУ розвивались зовсім у протилежному напрямі. Ще 11 вересня 2009 р. комуністи чекали від них переговорів і можливого підписання декларації, однак 12 вересня 2009 р. відбувся XV з'їзд СПУ, на який О. Мороз прибув, вже маючи рішення політради партії про формат участі СПУ у президентських виборах. За день до з'їзду серед членів політради було проведено рейтингове голосування, в ході якого троє голів обласних організацій СПУ виступили за союз з комуністами, п'ятеро – підтримали кандидата від СПУ Валентину Семенюк-Самсоненко, а 14 – висловилися на підтримку кандидатури Сергія Тігіпка. З'їзд СПУ прийняв рішення підтримати на виборах бізнесмена С. Тігіпка⁶³.

Директор соціологічних програм Центру Разумкова А. Биченко зауважив: "Союз соціалістів із Тігіпком узагалі можна розглядати як шлюб за розрахунком. Він має фінансовий ресурс, а вони – розгалужену систему місцевих представництв"⁶⁴. Але переговори між СПУ та С. Тігіпком провалилися. О. Мороз пішов на вибори самостійно, здобувши рекордно малу кількість голосів – 0,38%.

Результати президентських виборів 2010 р., які відбувались в умовах переформатування лівих сил, не підтвердили прогнози щодо "ефективності" єдиного кандидата від утвореного "Блоку лівих та лівоцентристських сил". П. Симоненко здобув у цих виборах 3,54% голосів, посівши шосте місце серед вісімнадцяти кандидатів.

57 Таблицю складено за результатами виборів Президента України 2010 р, представлених на сайті ЦВК.

58 Соціалісти вибирають між Симоненком та Тігіпком [13.08.2009] (<http://novynar.com.ua/politics/79564>).

59 Трегубов В. Лівий фронт розсіявся [05.10.2009] (www.ukrudprom.com/digest/Lviy_front_rozsyavsy.html).

60 Див. розділ "Еволюція ідеології та програм".

61 Конончук С., Ярош О. Позиції кандидатів у президенти України щодо політичного формату безпекового союзу. Електронний бюлетень "Твій вибір – 2010" (www.ucipr.kiev.ua/files/books/Tvij_Vybir_2010_N8_SECURITY.pdf).

62 Соціалісти вибирають між Симоненком та Тігіпком.

63 Соціалісти вирішили підтримати на виборах Тігіпка [14.09.2009] (<http://novynar.com.ua/politics/83054>).

64 Трегубов В. Назв. праця.

Слід зазначити, що на президентських виборах 2004 р., ідучи на вибори тільки від КПУ, лідер комуністів здобув 4,97%, посівши четверте місце серед 25 кандидатів.

У порівнянні з парламентськими виборами 2007 р. кількість виборців, які проголосували за лідера Компартії, скоротилася майже на 400 тис. На президентських виборах П. Симоненко здобув незначну підтримку навіть у Східному та Південному регіонах, які традиційно висловлювали значну прихильність до КПУ (табл. 3). Певну роль у цьому відіграє сама особистість П. Симоненка. Як показували соціологічні дослідження ще 2005 р., в ієрархії мотивів прихильного ставлення до КПУ на першому місці стояла відповідність ідеології настроям її електорату – 40%, на другому – позитивне ставлення до попередньої діяльності партії – 26,1%, і лише на третьому – симпатія до лідера партії – 9,6%. У випадку О. Мороза критично низький результат його підтримки у всіх регіонах (табл. 3) тільки засвідчив факт падіння довіри виборців саме до лідера СПУ. Це чітко демонструвала ієрархія мотивів підтримки СПУ на парламентських виборах, в якій симпатія до лідера партії складала 23,3%, а позитивне ставлення до попередньої діяльності партії – 20,5%⁶⁵.

Беззаперечне лідерство лівих серед інших партій на парламентських виборах 1994 та 1998 рр. підтверджувало велику привабливість для відчутної частини населення гасел рівності та справедливості. Його можна було пояснити не лише ностальгією за Радянським Союзом, а й складною економічною ситуацією, в якій опинилася Україна. Але рух лівих як найбільш “інвестиційно” привабливий у 90-х рр. (з огляду на виборчі здобутки), починаючи з 2002 р., продемонстрував чітку тенденцію занепаду. Більше того, відбулося переформатування впливовості традиційних лівих сил: за результатами виборів 2002 р. були зведені до мінімуму позиції ультрарадикальної ПСПУ, а після виборів 2007 р. – і СПУ. Єдиною лівою силою, представленою в українському парламенті, залишилась КПУ, яка де-факто за будь-якої влади, як показано нижче, була настроєна конформістськи і шукала для себе ситуативних вигод.

ПЕРЕБУВАННЯ ПРИ ВЛАДІ

“Лівий” старт за захоплення та утримання влади **розпочався після виборів 1994 р.** Досить швидке обрання Головою Верховної Ради України О. Мороза (СПУ) та його заступника – Олександра Ткаченка (тоді СелПУ) засвідчило наявність лівої більшості у парламенті. Проте в результаті довиборів та створення провладної фракції “Аграрників” ситуація почала змінюватись і частка лівих скоротилася до 35,3% (143 мандати). Діяльність цієї Верховної Ради найбільше відзначилась прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України, ухвалу якої експерти оцінювали як важливу перемогу парламентаризму. Прийняття Конституції відбулося завдяки тому, що ліві, передусім соціалісти та аграрії, зайняли досить помірковану позицію, яка також вплинула на позицію комуністів (наприклад, стаття 10 про державність української мови була ухвалена конституційною більшістю голосів). З деяких питань було досягнуто взаємних поступок: так, ліві не заблокували затвердження синьо-жовтого прапора державним, натомість праві не заблокували затвердження за Кримом статусу автономної республіки. У підсумковому голосуванні за текст Конституції комуністи фактично розкололись: з 89 депутатів 20 підтримали проект Конституції України в цілому, 29 проголосували проти (10 – утримались, 20 – не голосували, 10 – були відсутні). Але після ухвалення Конституції України ліві, передусім комуністи та прогресивні соціалісти, які не голосували за неї, стали в опозицію до виконавчої влади⁶⁶.

Запровадження мажоритарно-пропорційної виборчої системи у 1997 р. сприяло партійній структуризації парламенту. На початок діяльності **Верховної Ради III скликання у 1998 р.** ліві фракції (КПУ, СПУ-СелПУ та ПСПУ) мали разом 175 мандатів (39% від складу парламенту), а лояльні до президента Л. Кучми фракції Руху, Народно-демократичної партії, Партії зелених, СДПУ(о) – 185 мандатів або 41%. Особливу роль у розстановці сил у парламенті могли відіграти фракція “Громада” опального колишнього прем’єр-міністра Павла Лазаренка та позафракційні (88 голосів)⁶⁷. Голосування по кандидатурах

65 Вибори – 2006: умови, суб’єкти, наслідки. Аналітична доповідь Центру ім. Разумкова // Національна безпека і оборона, – № 10. – 2005. – С. 22.

66 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 92–107.

67 Там само. – С. 135.

на посаду спікера відбувалося 18 разів впродовж майже двох місяців (так звана “спікеріада”). Врешті О. Ткаченко (СелПУ) набрав 232 голоси (його соратник по блоку О. Мороз – лише 211 голосів). Першим заступником спікера було обрано комуніста Адама Мартинюка.

Однак після **президентських виборів 1999 р.** ініціатива перейшла до президента Л. Кучми. Продовжився тиск на бізнес-структури, які мали відношення до опозиції. За межі критичності (14 депутатів) вийшла чисельність лівих фракцій ПСПУ та СелПУ, які пізніше взагалі припинили існувати. Вже на початку 2000 р. через утворення пропрезидентської більшості було переобрано спікера Верховної Ради та керівництво 8 комітетів, які раніше очолювали ліві⁶⁸.

Незважаючи на це, фракція КПУ неодноразово виступала ситуативним союзником пропрезидентських фракцій у парламенті – спільно вони відстояли генпрокурора М. Потебенька (він пізніше опинився у виборчому списку Компартії) і відправили у відставку у 2001 р. уряд В. Ющенка. Однак комуністи показали, що не забувають політичних образ – коли випала нагода, вони дружно проголосували за усунення В. Медведчука (одного з головних дійових осіб усунення Компартії від ключових посад у парламенті) з поста першого віце-спікера. Примітно також, що комуністи взяли активну участь у всіх “каральних” голосуваннях, що стосувалися долі П. Лазаренка, котрий свого часу став прем'єром багато в чому завдяки їхній підтримці. При цьому КПУ старанно зберігала імідж антипрезидентської структури, регулярно порушуючи питання про імпічмент главі держави⁶⁹.

Попри те, що після поразки О. Мороза в кампанії-99 багато хто поклавився “поховати” його як політика, восени 2000 р. він знову опинився в центрі уваги. 28 листопада саме глава соціалістів звинуватив Президента Л. Кучму в організації викрадення і вбивства журналіста Георгія Гонгадзе. Оприлюднені ним аудіозаписи, зроблені в головному кабінеті країни майором Миколою Мельниченком, започаткували так званий “касетний скандал”. Політична криза, що спалахнула в країні взимку 2000/2001, призвела до появи струк-

турованої некомуністичної опозиції, до когорта лідерів якої ввійшов О. Мороз. Він став одним з ініціаторів створення руху “Україна без Кучми”. На думку більшості експертів, “касетний скандал” перетворив О. Мороза й Ю. Тимошенко чи не на головних особистих ворогів Л. Кучми⁷⁰.

На відміну від комуністів, СПУ відзначилась активною участю у «**помаранчевій революції**» – протестах проти фальсифікації другого туру президентських виборів 21 листопада 2004 р. За свою підтримку СПУ вимагала шосту частину посад в органах виконавчої влади. СПУ отримала посади трьох міністрів, голови Фонду держмайна, двох керівників облдержадміністрацій, 6 заступників голів облдержадміністрацій, 50 керівників райдержадміністрацій, керівників управлінь та відомств⁷¹. Більша частина владних амбіцій СПУ на той час була задоволена.

КПУ ж заявила про свою опозицію як “помаранчевим” так і “біло-блакитним”, але насправді виступила як опозиційна сила саме до “помаранчевої” влади.

Після виборів 2006 р. ліві партії були представлені в системі державної влади в результаті створення в парламенті “антикризової коаліції” (Партія регіонів, КПУ, СПУ), але, враховуючи тодішні парламентські ресурси лівих сил (33 мандати в СПУ та 21 – в КПУ), зрозумілим є те що ці партії відігравали лише допоміжну роль. На думку експертів, певний баланс протягом нетривалого часу ще зберігався за рахунок позірнього консенсусу навколо Універсалу національної єдності, кадрових домовленостей між президентом В. Ющенком, керівництвом уряду (В. Янукович) та парламентом, збереження перспектив переговорного процесу між фракціями Партії регіонів і “Нашої України”. Але невдовзі логіка, за якою “переможець отримує все”, почала виразно домінувати в діях коаліції та Кабінету Міністрів. Значна частина їх енергії була витрачена на формальне та фактичне обмеження конституційних повноважень глави держави⁷². Зазначена політична ситуація

68 Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – С. 221 – 226.

69 Рахманін С., Дмитричева О. Україна партійна. Частина IV. Комуністична // Дзеркало тижня. – 2002. – № 8. – 2 березня (www.dt.ua/1000/1550/34012/).

70 Рахманін С., Мостова Ю. Україна партійна. Частина V. Соціалістична партія України // Дзеркало тижня. – 2002. – № 9. – 8 березня (www.dt.ua/1000/1550/34078/).

71 Політичні партії України: підсумки парламентських виборів 2006 року / В. Бала, О. Голобуцький, В. Якушик та ін. – К., 2006. – С. 56.

72 240 днів діяльності влади в новому форматі: оцінка неурядових аналітичних центрів // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 3. – С. 2.

породила наміри у всіх центрів державної влади змінювати Конституцію. Якщо президент вважав, що змінами до Конституції баланс у системі влади порушений на користь уряду, то уряд та коаліція бачили зміст наступних конституційних змін в обмеженні існуючих повноважень президента.

На цьому тлі лідер КПУ П. Симоненко 2 лютого 2007 р. заявив, що найближчим часом його фракція внесе до парламенту проект нової Конституції, в якому, зокрема, планується скасувати інститут президентства, запровадити інститут Президії Верховної Ради, яку очолюватиме глава парламенту, а керівником виконавчої влади зробити прем'єр-міністра, якого обиратиме коаліція⁷³. Однак цей законопроект так і не надійшов до парламенту, тому є підстави вважати, що це був PR-хід з боку комуністів, тим більше, що тодішній коаліційний соратник КПУ О. Мороз заявляв, що особисто він проти передчасного впровадження парламентської республіки⁷⁴. Водночас лідер СПУ неодноразово заявляв про завершення політреформи, яка мала зменшити владу президента.

Декларативний характер політики КПУ був підкріплений ініціативами проведення референдуму щодо оголошення недовіри президенту України. У 2007 р. Комуністична партія України оголосила, що зібрала достатньо підписів на підтримку проведення такого референдуму⁷⁵, хоча за Конституцією України рішення всеукраїнського референдуму не є причиною дострокового припинення повноважень як президента України, так і Верховної Ради України.

Після повернення В. Януковича у прем'єрське крісло у серпні 2006 р. знову з'явилася ідея реанімації Єдиного економічного простору (ЄЕП), жваво підтримана комуністами. Парламентські делегації держав-учасників Угоди про формування Єдиного економічного простору в Міжпарламентській асамблеї СНД на засіданні 16 листопада 2006 р. обрали своїм координатором лідера Комуністичної партії П. Симонен-

ка. Комуністи 12 грудня 2007 р. зареєстрували проект постанови Верховної Ради "Про участь України у формуванні Єдиного економічного простору", однак парламент залишив його без розгляду⁷⁶.

Після **дострокових виборів 2007 р.** в парламенті з лівого табору представлена тільки КПУ, яка відразу проголосила свою опозицію до створеної коаліції Блоку Юлії Тимошенко і пропрезидентського блоку "Наша Україна – Народна самооборона". З лівоцентристів була представлена УСДП, яка отримала 8 місць за списком БЮТ і ряд посад у системі виконавчої влади.

У своїй формальній опозиційності Компартія насправді діяла ситуативно. Під час формування коаліції і нового уряду ця політична сила не брала участі у голосуванні, оскільки НУНС і БЮТ категорично відмовилися підтримати кандидатуру їх представника А. Мартинюка на посаду першого віце-спікера⁷⁷.

18 січня 2008 р. фракції Партії регіонів і КПУ заблокували парламентську трибуну. Це блокування було не першим, але найбільш тривалим і в багатьох аспектах показовим. Вимогою розблокування трибуни та поновлення роботи парламенту було відкликання листа, надісланого президентом, прем'єром і спікером до Генерального секретаря НАТО Я. де Хооп Схеффера, в якому висловлювалися наміри приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Парламент поновив роботу тільки 6 березня 2008 р., коли була прийнята компромісна постанова, в якій кінцеве приєднання України до НАТО ставилося в залежність від результатів всеукраїнського референдуму з цього питання⁷⁸.

Крім опозиційної діяльності, КПУ також відзначилась у створенні ситуативної "більшості" при розгляді такого політично важливого питання як висловлення недовіри уряду Ю. Тимошенко в липні 2009 р. Після невдалої спроби,

73 Комуністи хочуть усунути Президента новою Конституцією [02.02.2007] (www.pravda.com.ua/news/2007/02/2/3205427/).

74 240 днів діяльності влади в новому форматі: оцінка неурядових аналітичних центрів. – С. 14.

75 Комуністична партія обіцяє ініціювати всеукраїнський референдум щодо відставки Президента Віктора Ющенка у разі проходження у Верховну Раду [03.08.2007] (www.ngcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=49416).

76 Конончук С., Ярош О. Пріоритети зовнішньої політики у політичних позиціях кандидатів у Президенти України. Електронний бюлетень "Твій вибір – 2010" (www.ucipr.kiev.ua/files/books/Tvij_Vybir2010_N1_FOREIGN_POLICY.pdf).

77 В'ячеслав Кириленко запевняє, що коаліція за жодних умов не підтримає представника фракції КПУ на посаду першого заступника голови Верховної Ради [08.12.2007] (www.ngcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=56677).

78 100 української влади в новому форматі: оцінка дій в контексті дотримання демократичних цінностей // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 2. – С. 7.

спричиненої відмовою КПУ голосувати за відставку, попри попередню згоду, Партія регіонів звинуватила КПУ в політичній корупції, а її представник Г. Герман навіть закликала президента "блискавично відреагувати" на відповідні факти. З іншого боку, за інформацією ЗМІ, БЮТ "стимулював" фракцію КПУ не підтримувати відставку уряду шляхом задоволення її певних кадрових інтересів⁷⁹.

Незважаючи на низький результат свого лідера **на президентських виборах 2010 р.**, КПУ знову отримала можливість перейти з опозиції до влади, підтримавши коаліцію "Стабільність і реформи" (Партія регіонів, Блок Литвина та КПУ). Судячи з усього, КПУ і надалі буде діяти в річищі соціального популізму, а реальними справами щодо соціальних проблем виборців займатиметься Партія регіонів, яка володіє відповідними механізмами та ресурсами.

Мотиви вступу до коаліції П. Симоненко пояснив "необхідністю повного відсторонення від влади помаранчевих націоналістів, забезпечення єдності влади та наведення порядку в державі"⁸⁰. Але комуністам вдалося "виторгувати" деякі впливові посади в центральних органах влади: за квотою Компартії призначено І. Калетника на посаду голови Митної служби⁸¹, В. Волгу (Союз лівих сил) – на посаду голови Держфінпослуг⁸², соціаліста В. Цушка – міністром економіки України, О. Рябченка, якого підтримував олігарх К. Григоришин, призначено головою Фонду державного майна⁸³. Комуніст А. Мартинюк знову став першим віце-спікером Верховної Ради. Нарешті, син лідера КПУ, Андрій Симоненко, став першим заступником глави Державного агентства з інвестицій та розвитку.

Комуністи претендували також на пости у місцевій владі. Крім фінансового та економічного підґрунтя, їм треба мати і організаційні, адміністративні важелі для того, щоб впливати на вибори на місцях. Але отримали недовідно. Критика коаліції з ПР з боку лідера кримських комуністів Леоніда Грача є цілком зрозумілою, оскільки саме він найбільше відчув по Криму, як комуністи втрачають вплив на користь Партії регіонів⁸⁴.

Наразі для комуністів існує небезпека дискредитації свого обличчя перед виборцями, що пов'язано з можливістю проведення Партією регіонів непопулярних реформ, адже реформи, про важливість яких говорить нинішнє керівництво уряду, в першу чергу стосуються соціально-економічної сфери: збільшення пенсійного віку, підвищення цін на газ як для підприємств, так і для населення, перехід до змішаного фінансування охорони здоров'я. Не менш болючим для комуністів стала також угода уряду з МВФ щодо отримання нової позики.

Всі ці питання можуть призвести до наростання конфлікту Компартії з Партією регіонів, а потенційно навіть до виходу з нинішньої коаліції та проголошення опозиційності (хоча насправді така опозиційність може стати, як і раніше, лише елементом політтехнологій Компартії). Вже не вперше з цього приводу поставлено питання лідером кримських комуністів Л. Грачем: "Ми не можемо при такому розвитку подій залишатися в коаліції. Нас втягують за вказівкою МВФ до підвищення пенсійного віку... Так з ким ми дружимо?"⁸⁵. Але враховуючи теперішній стан коаліції, кількість якої влітку 2010 р. зросла майже до 260 депутатів за рахунок "перебіжчиків" з опозиційних БЮТ та НУНС, вихід 27 комуністів не спричинить її розвалу.

Незважаючи на низький результат на виборах 2006 р. і 2010 рр., ліві мали змогу перебувати при владі у складі правлячих коаліцій. Водночас аналіз діяльності лівих партій у цих коаліціях свідчить про їх другорядне значення та декларативний характер роботи. Це відповідає загальній ситуації в українському полі-

79 Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 14.

80 Симоненко П. Почему коммунисты вошли в коалицию [12.03.2010] (www.kpu.net.ua/pochemu-kommunisti-votshli-v-koalitsiju/).

81 День таможенника-1 // Tema.in.ua, 23 июня 2010 (<http://tema.in.ua/article/5660.html>). Батько Калетника є депутатом від Партії регіонів, а двоюрідна сестра стала членом Нацради з телебачення і радіомовлення.

82 Призначення Волги здивувало бізнесменів, експертів і навіть соціалістів [26.03.2010] (www.pravda.com.ua/news/2010/03/26/4891417/).

83 Лещенко С. Коаліція "тушок" приступає до поїдання коаліційної "тушонки" [26.03.2010] (www.pravda.com.ua/articles/2010/03/26/4891279/).

84 Якименко Ю. Комуністи першими зрозуміли, що для коаліції їх використали [26.03.2010] (http://uceps.org/ukr/article.php?news_id=759).

85 Нардеп Грач ініціюватиме вихід КПУ з коаліції [10.06.2010] (www.vgolos.com.ua/politic/news/37138.html).

Табл. 4. Результати голосування за КПУ на парламентських виборах у регіонах, %

Парламентські вибори, рік	Західний регіон	Центральний регіон	Південний регіон	Східний регіон
1998	9,34	23,38	34,12	38,97
2002	4,93	15,19	31,28	33,38
2006	1,09	4,52	5,08	4,04
2007	1,95	5,38	8,03	7,60

До Західного регіону належать громадяни України, які проживають на території Закарпатської, Волинської, Рівненської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької областей; до Центрального регіону – Житомирської, Вінницької, Кіровоградської, Черкаської, Полтавської, Сумської, Чернігівської, Київської областей і міста Києва; до Південного регіону – АР Крим, м. Севастополя, Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької і Дніпропетровської областей; до Східного регіону – Харківської, Донецької і Луганської областей⁸⁶.

тикумі, коли жодна політична сила поки не в змозі запропонувати цілісний проект реформування суспільства. Точніше, проект, альтернативний популістському, оскільки практично всі лідери політичних сил спекулюють на суто "лівій" тематиці.⁸⁷ Гасла, з якими провідні ліві партії йшли на вибори, втілити в життя неможливо і навіть не вигідно з раціональної точки зору. Тому, на заміну реальним механізмам соціальної справедливості, в українських лівих починає переважати риторика соціокультурного змісту.

Зі стратегічної точки зору найбільшої помилки за цей період припустилися соціалісти, які після союзу з Партією регіонів втратили довіру виборців, налаштованих на лівоцентристську ідеологію.

СОЦІАЛЬНА БАЗА ЛІВИХ ТА ЛІВОЦЕНТРИСТСЬКИХ СИЛ

За результатами парламентських виборів, починаючи з 2002 р., науковий директор Фонду "Демократичні ініціативи" І. Бекешкіна робить висновок, що в Україні відбувається структурування суспільства, формування стабільних політичних уподобань, а з кожними виборами зростає відсоток електорату, який вже до початку виборчої кампанії знає, за кого голосуватиме. На парламентських виборах 2002 р. він становив

50%, 2006 р. – 62%, 2007 р. – вже 69%⁸⁸. Це свідчить про тенденцію формування стабільнішої соціальної бази політичних партій.

Екзит-поли, проведені Київським міжнародним інститутом соціології (KMIC), Фондом "Демократичні ініціативи" та Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова 26 березня 2006 р.⁸⁹ та 30 вересня 2007 р.⁹⁰ в день виборів до Верховної Ради, дають можливість проаналізувати сучасний стан електорату лівих партій України за віковою, поселенською, гендерною та освітньою ознаками. А дані Центральної виборчої комісії дозволяють достовірно встановити інформацію щодо рівня підтримки політичних партій за регіональною ознакою.

Так, КПУ на парламентських виборах отримувала підтримку в основному за рахунок Центрального, Південного та Східного регіонів. Дані табл. 4 свідчать, що підтримка КПУ була найнижчою в Західному регіоні країни. Однак результати голосування у 2006 р. свідчать про зниження рівня підтримки КПУ навіть у Східному регіоні – майже у 10 разів (!) щодо 1998 р.

Дані табл. 4 пояснюють й мотиви КПУ щодо використання у своїх програмних положеннях тем, в оцінці яких існують суттєві міжрегіональ-

86 Паніотто В., Харченко Н. Електорат парламентських виборів у демографічних вимірах // Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007. – С. 19.

87 Потіха А. Назв. ст. – С. 5.

88 Бекешкіна І. Від виборів до виборів: стабільність і сталість електоратів провідних політичних сил // Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007. – К.: Фонд "Демократичні ініціативи", 2007. – С. 99.

89 Національний екзит-пол: парламентські вибори 2006. – К.: Фонд "Демократичні ініціативи", 2006. – 94 с.

90 Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007. – К.: Фонд "Демократичні ініціативи", 2007. – 112 с.

Табл. 5. Результати голосування за СПУ на парламентських виборах у регіонах України, %⁹²

Парламентські вибори, рік	Західний регіон	Центральний регіон	Південний регіон	Східний регіон
1998	6,06	16,91	5,10	4,29
2002	2,58	14,99	4,42	3,18
2006	4,49	10,95	3,43	2,55
2007	1,93	2,63	2,83	3,97

ні відмінності і які мають значний конфліктотенний потенціал: питання мови, належність до культурної традиції, зовнішньополітичні орієнтації. Зокрема, результати соціологічних опитувань свідчать, що саме в Південному і Східному регіонах України проживає найвища частка осіб, які вважають рідною російську мову, або і російську, і українську одночасно (відповідно 46,2% та 37,2%)⁹².

У свою чергу серед прихильників КПУ більшість становлять громадяни, для яких рідною мовою є російська (39,7%) або і українська, і російська мови одночасно (28,9%). Серед електорату КПУ також більшість підтримує надання російській мові статусу другої державної (53,5%). 47% прихильників КПУ відносять себе до представників "радянської" традиції, до української традиції – 29,5%, до російської – 17,9%. Крім цього, 74,3% електорату КПУ пріоритетним напрямом зовнішньої політики України вважають Росію⁹³.

Прогресивна соціалістична партія України за результатами парламентських виборів 2006 і 2007 рр. здобула відповідно 2,93% та 1,32%. Її регіональна підтримка є ще обмеженішою, ніж КПУ: в основному мешканці Південного та Східного регіонів України. Це зумовлено тим, що електорат ПСПУ є радикальнішим, порівняно з КПУ: за надання російській мові статусу другої державної виступають 63,2% її прихильників. Навряд чи

ПСПУ може повернутися до парламенту, але під час місцевих виборів в цих регіонах вона може претендувати на місця в радах.

За результатами парламентських виборів 2006 та 2007 рр. скоротилася удвічі й підтримка СПУ. Так, у 2006 р. СПУ здобула 5,69%, у 2007 р. – 2,86%. Електоральна підтримка СПУ, на відміну від її ідеологічних соратників, у 2006 р. була в основному зосереджена в Центральному та Західному регіонах. Тоді серед представників електорату СПУ жителі цих двох регіонів становили 74%. (табл. 5). Низький результат Соціалістичної партії України у 2007 р., насамперед, зумовлений зниженням її підтримки в цих регіонах через несподіваний союз з Партією регіонів. Але, можливо, що через це у 2007 р. дещо зріс рівень підтримки СПУ в Східному регіоні.

Електорат лівих партій України за поселенською, віковою, гендерною, освітньою ознаками протягом останніх двох парламентських кампаній характеризувався певними особливостями (табл. 6). Відповідно до поселенської ознаки найбільший розрив у підтримці СПУ між міськими і сільськими жителями спостерігався у 2006 р. – більше ніж удвічі на користь села. Водночас на наступних виборах рівень підтримки цієї партії на селі зменшився в 3,5 рази. З цього приводу висловлювались припущення, що "переорієнтації" сільського електорату Соцпартії значною мірою відбулися на користь БЮТ⁹⁴.

Показовим для електорату лівих партій України є домінування громадян старшого віку. Особливо це є характерним для Компартії. У 2006 р. КПУ спромоглася здолати 3-відсотковий бар'єр лише за рахунок людей віком по-

91 Таблицю складено за результатами виборів народних депутатів України 1998, 2002, 2006 та 2007 рр., представлених на сайті ЦВК.

92 Яка мова є для Вас рідною? (регіональний розподіл, динаміка 2006-2008). Соціологічне опитування. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=436).

93 Якименко Ю. Особливості еволюції партійної системи України у 2004 – 2007 роках [29.05.2008] (www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=677).

94 Міщенко М. Електорат парламентських виборів у демографічних вимірах // Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007. – С. 53.

Табл. 6. Динаміка соціально-демографічних характеристик виборців лівих партій України, %⁹⁵

Соціально-демографічні характеристики виборців	КПУ 2006	2007	СПУ 2006	2007	Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція" 2006	ПСПУ 2007
Стать						
Чоловіки	4,2	6,3	6,5	2,4	2,8	1,4
Жінки	2,7	4,0	5,0	2,4	3,1	1,6
Вік						
18–29 років	0,9	1,8	4,0	1,6	1,8	0,9
30–39 років	1,1	2,1	5,2	2,2	2,4	1,3
40–49 років	2,2	3,8	5,3	2,4	3,4	2,2
50–59 років	3,6	5,6	5,8	2,8	3,5	1,6
60 років і старші	8,3	10,3	8,0	2,9	3,5	1,5
Освіта						
Незакінчена середня	6,5	5,2	7,4	2,1	1,9	0,6
Загальна середня	3,4	5,2	6,2	2,7	2,4	1,2
Середня спеціальна	3,1	4,5	5,0	2,5	2,9	1,6
Вища та незакінчена вища	2,7	5,5	5,6	2,2	3,7	1,8
Тип поселення						
Місто	3,2	5,3	4,2	2,3	3,8	2,0
Село	3,8	4,4	9,1	2,6	1,2	0,4

над 50 років. У 2007 р. партії вдалося не лише поліпшити свій результат, а й дещо омолодити електорат, переважно за рахунок вікової категорії 40–49 років. Окрім того, КПУ заручилася більшою підтримкою виборців із вищим рівнем освіти, а також міських жителів⁹⁶. Але під час президентських виборів цю позитивну тенденцію знову було нівельовано (табл. 7).

Протягом останніх років як КПУ, так і Партія регіонів були привабливими для тих, хто негативно налаштований щодо українізації та "вестернізації". Партія регіонів піднімала ті ж самі питання, що й КПУ, однак без "ідеологічного баласту" та притаманної для КПУ радянської ностальгії. Крім цього, Партія регіонів змогла налагодити кращий, ніж КПУ, "клієнтелістський" зв'язок з виборцями, які є старшого віку, або ж мають нижчий рівень

освіти⁹⁷. Все це зумовило "перетікання" комуністичного електорату до Партії регіонів.

ФРАГМЕНТАЦІЯ ЛІВОЦЕНТРИСТСЬКОГО СПЕКТРУ: ЧИ Є ПЕРСПЕКТИВА "СОЦІАЛ- ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ"?

Програми всіх лівих партій проголошують необхідність задоволення пріоритетів населення України у соціально-економічній та політичній площинах. Однак експерти в останні роки відмічають, що головними проблемними вимірами, які визначали розмежування між "помаранчевими" та їх опонентами, були культурно-етнічний та зовнішньополітичний. На підставі зовнішньополітичного виміру провідні політичні сили умовно поділилися на дві групи: "прозахідні" (прихильники європейської та євроатлантичної інтеграції) та "проросійські" (прихильники економічної, політичної і соціокультурної інтеграції з Росією). Соціально-економічний вимір відійшов на дру-

⁹⁵ Таблицю складено за результатами національних екзит-полів 2006–2007 рр.: Національний екзит-пол: парламентські вибори 2006; Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007.

⁹⁶ Бекешкіна І. Від виборів до виборів: стабільність і стабільність електоратів провідних політичних сил // Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007. – С. 101.

⁹⁷ Kupchinsky, R. Analysis: Typology of the Ukrainian Elections // RFE/RL, April 4, 2006 (www.rferl.org).

Табл. 7. Порівняння соціально-демографічних характеристик виборців, які голосували за КПУ на парламентських виборах 2006 та 2007 рр. та П. Симоненка на президентських виборах 2010 р., %⁹⁸

Соціально-демографічні характеристики виборців	Парламентські вибори		Президентські вибори
	2006	2007	2010
Стать			
Чоловіки	4,2	6,3	3,2
Жінки	2,7	4,0	2,3
Вік			
18–29 років	0,9	1,8	0,8
30–39 років	1,1	2,1	1,2
40–49 років	2,2	3,8	1,3
50–59 років	3,6	5,6	3,1
60 років і старші	8,3	10,3	6,6
Освіта			
Незакінчена середня	6,5	5,2	3,6
Загальна середня	3,4	5,2	3,5
Середня спеціальна	3,1	4,5	2,5
Вища та незакінчена вища	2,7	5,5	2,0

гий план, проте об'єктивно залишався актуальним (зокрема, і з огляду на наслідки для України світової кризи 2008–2009 рр.)⁹⁹.

За даними досліджень 2007 р. (тобто навіть ще до початку кризи), населення має високий рівень потреб у соціальному захисті (61,2%) та соціальній справедливості (51,1%). 35,7% респондентів вважає, що в Україні існує класова боротьба. Також громадянами України надається більша перевага механізмам державної власності у формуванні економіки (43,3%), ніж приватній власності (загалом 8,5%), ще третина вважає, що для цього необхідне поєднання державної і приватної власності. Понад 70% українців вважають, що уряд має зменшити нерівність у суспільстві¹⁰⁰.

З наведених показників можна зробити висновки, що у свідомості українського суспільства, яке ще й досі перебуває у стадії переходу від соціалізму до лібералізму, від колективістських соціальних практик до індивідуалізму, зберігаються традиційні настанови соціальної ідентифікації, а також очікування державного патерналізму. За таких умов в українському суспільстві спостерігається досить високий рівень підтримки лівої ідеології (30,2%): комуністичної – 7,8%, соціалістичної – 11,4%, соціал-демократичної – 11,0%¹⁰¹. Однак, як вже згадувалось вище, підтримка лівих сил на виборах нині є незначною: сумарна кількість голосів, відданих за провідні ліві партії на виборах 2006 та 2007 рр. – 12,22% та 9,57% відповідно.

Експерти вважають, що зменшення рівня підтримки лівих партій може бути зумовлено такими причинами¹⁰²:

- певним зростанням рівня життя громадян у період 2001–2007 рр.;
- розчаруванням громадян у можливостях існуючих лівих партій ефективно захищати їх соціально-

98 Таблицю складено за результатами екзит-полів 2006, 2007, 2010: Національний екзит-пол: парламентські вибори 2006; Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007; остаточні дані Національного екзит-полу 2010 щодо результатів першого туру виборів президента України (<http://exitpoll.org.ua/ua/novini/1216.htm>).

99 Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. – С. 13.

100 Зоткін А. Політичні та економічні пріоритети населення // Результати національного опитування "Громадська думка в Україні – 2007". Омнібус Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 90–91.

101 Результати національного опитування "Громадська думка в Україні – 2007". – С. 474.

102 Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. – С. 18.

економічні інтереси; за підрахунками експертів, на виконання соціальних зобов'язань КПУ, проголошених у передвиборчій програмі 2007 р., необхідно було б додатково 290 млрд. грн.¹⁰³;

- відсутністю в Україні авторитетної соціал-демократичної партії, яка могла б обстоювати інтереси найманих працівників, а також певною дискредитацією самої соціал-демократичної ідеології деякими партіями, які мають назви соціал-демократичних, насамперед СДПУ(о);
- певною трансформацією провідних політичних сил (ПР, БЮТ) у напрямі “всеохоплюючих партій” (catch-all parties), зростанням рівня популізму в їхніх передвиборчих програмах;
- активним використанням соціокультурного поділу та відповідних гасел для уникнення визначення позицій з необхідних, але непопулярних реформ.

Враховуючи діалог лівих у ході президентської кампанії 2010 р., слід зазначити, що ініціатива КПУ щодо створення “блоку лівих” стала можливою через значне ослаблення позиції Соцпартії, яка раніше завжди позиціонувала себе центром тяжіння лівоцентристських сил. КПУ залишилась чи не єдиною прохідною силою до парламенту від лівого табору. Але подальший успіх КПУ залежатиме від мобілізаційних дій як серед свого електорату, так і серед наявного електорату СПУ та ПСПУ, оскільки недавній певний успіх комуністів супроводжувався падінням рейтингу саме цих політичних сил. Враховуючи поточну діяльність КПУ та її роль у теперішній коаліції, комуністи не виступають силою, яка здатна надати лівому, а тим більше лівоцентристському руху, оновленого змісту. Компартія, проголосивши свої ідейні позиції, може розраховувати на підтримку 3–6% виборців, що власне й притаманне “нішевим” партіям у сучасній політичній системі.

Їхній союзник по коаліції – Партія регіонів – прагне послаблення позицій комуністів, оскільки вони – її конкуренти у боротьбі за електорат. Критичним моментом для союзу комуністів та “регіоналів” могли стати також зміни до виборчого законодавства щодо проведення місцевих виборів на мажоритарній основі. Комуніст О. Голуб наголошує, що фракція КПУ “на цьому етапі проти відміни

пропорційної системи виборів до місцевих рад”. Водночас він зауважив, що КПУ може погодитись на змішану систему як компроміс¹⁰⁴. Так і сталося. Але подібні дії Партії регіонів однозначно можуть послабити позиції як КПУ, так і всіх лівих, оскільки вони не мають можливості конкурувати з ПР в мажоритарних округах. Тому напередодні місцевих виборів комуністи всіляко будуть критикувати своїх партнерів по коаліції – Партію регіонів, а ще більше – віце-прем'єра з економічних питань С. Тігіпка за підвищення комунальних тарифів, пенсійного віку і угоду з МВФ.

У той же час позитивним є той факт, що комуністи (як і інші ліві) виступають проти концентрації влади в руках президента, тенденція до чого останнім часом чітко простежується. Зокрема, комуністи не готові були підтримати у другому читанні закон про референдум, яким Партія регіонів прагнула скасувати політреформу 2004 р., а також приймати закони в обхід парламенту. Оскільки це об'єктивно зменшувало роль парламентських фракцій, позиція комуністів, блоку Литвина і навіть деяких груп всередині Партії регіонів призвела до відкладення цього закону.

В СПУ після виборів 2010 р. нарешті постало питання про зміну голови партії, який зміг би вивести партію з критичного стану. Але одночасно передбачалося, що він має вбудувати її у нинішню систему влади. Голова СПУ О. Мороз запропонував членам Соцпартії розглянути три кандидатури на цю посаду: В. Семенюк-Самсоненко, В. Суботіна та В. Цушка¹⁰⁵. Однак на лютневому засіданні політради СПУ її першим секретарем було обрано колишнього міністра транспорту і зв'язку Миколу Рудьковського. За деякими джерелами, М. Рудьковський, користуючись новою посадою, розгорнув активну діяльність у партійних осередках¹⁰⁶. Однак такий претендент на лідерство в СПУ розцінювався доволі негативно. Насамперед це пов'язано з існуючим становищем соціалістів, які після провалу переговорів з С. Тігіпком та А. Яценюком (за які відповідав М. Рудьковський), орієнтувались тільки на Партію регіонів. Незважаючи на те, що Печерський райсуд Києва заклав кримінальну справу проти

¹⁰³ Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії. – С.12.

¹⁰⁴ Комуністи підуть з коаліції у двох випадках [16.06.2010] (www.pravda.com.ua/news/2010/06/16/5144894/).

¹⁰⁵ Відбулось чергове засідання Політради Соціалістичної партії України [29.05.2010] (www.spu.in.ua/ua/news/23169).

¹⁰⁶ Хоменко С. Соцсоревнование пауков в банке [07.06.2010] (<http://glavcom.ua/articles/1023.html>).

М.Рудьковського¹⁰⁷, в ході скандального розслідування його паризької поїздки за бюджетні кошти ним було “підставлено” впливових людей, які й досі займають ключові владні посади¹⁰⁸.

Тому посилення позицій колишнього міністра внутрішніх справ, а нині міністра економіки Василя Цушка, є зрозумілим. Він – партієць зі стажем, який користується довірою Партії регіонів; його призначення главою партії може зіграти на руку й О. Морозу: у теперішнього міністра економіки часу на партійні справи буде мало, що дозволить нинішньому лідеру партії в якості вже почесного голови СПУ максимально зберегти свою впливовість. За деякими даними, О. Мороз продовжує тісні контакти з В. Януковичем, від якого отримано погодження, щоб В. Цушко очолив Соцпартію. Згідно з цими ж даними, було вирішено питання про майбутнє фінансування СПУ, донором якої погодився бути А. Ключев, який має досвід співпраці з Соцпартією з часів створення “антикризової коаліції” у 2006 р.¹⁰⁹

Ймовірність такого стану справ була досить високою, оскільки наміри Партії регіонів допомогти соціалістам пояснюються не тільки особистими зобов’язаннями В. Януковича перед О. Морозом та В. Цушком, тут можна керуватись і чисто прагматичними мотивами. Справа в тому, що Партії регіонів перебувати у коаліції з комуністами не так вже й легко. Як варіант, розглядається перспектива замінити в уряді комуністів на соціалістів як сателітів Партії регіонів.

На XVI позачерговому з’їзді СПУ 24 липня 2010 р. головою партії став В. Цушко, який вважає, що соціалісти мають покаятися у тому, що в 2004 р. підтримали Ющенка (хоча сам тоді очолив Одеську обласну державну адміністрацію). Натомість лінію на співробітництво з ПР піддав гострій критиці представник дніпропетровської обласної організації СПУ Ю. Пархоменко. Це викликало бурю оплесків, однак не завадило 299 делегатам з 306 присутніх тут же проголосувати за резолюцію про співробітництво з нинішньою владою, запропоновану О. Морозом¹¹⁰.

У будь-якому разі повернутися до статусу достатньо впливової лівоцентристської сили, якою СПУ була до 2007 р., буде складно. Для цього потрібна реформа партії, притік нових людей з соціал-демократичною орієнтацією. В. Цушко цього робити не буде.

Інші сили, які заявляють про свій лівоцентризм і творцями яких є вихідці з СПУ, – партія “Справедливисть” на чолі із Станіславом Ніколаєнком, “Народна влада”, яку очолює Йосип Вінський, – не можуть претендувати на самостійну роль, хоча серед них є і молоді цікаві політики (як, наприклад, заступник Вінського Євген Філіндаш, який раніше був народним депутатом від СПУ).

Що стосується СДПУ(о), то ця партія після входження до Блоку лівих та лівоцентристських сил перебуває в «тіні» комуністів. Натомість, УСДП після поразки БЮТ опинилася в опозиції. УСДП ввійшла до складу опозиційного уряду, створеного БЮТ і частиною “Нашої України”. Але на лідера партії Є. Корнійчука здійснюється тиск. З одного боку, його звинувачують у порушеннях при проведенні тендеру, коли він був першим заступником міністра юстиції в уряді Тимошенко. З іншого – його намагаються втягнути у структуру нинішньої влади¹¹¹.

Очевидно, що на даний момент ніша як справжньої **української** лівої партії, так і соціал-демократичної, залишається відкритою. Так само залишається відкритим і питання, хто її зможе заповнити. Небезпеки у тому, що в цій ніші можуть поспробувати грати представники радикальних популістських та русофільських сил (як “Союз лівих сил”, очолюваний В. Волгою), або партії, які створюються українським бізнесом для лобіювання своїх інтересів. Перейменована 28 листопада 2009 р. у “Сильну Україну” колишня Трудова партія України (ТПУ), очолювана наразі С. Тігіпком, уже не позиціонується (як колись ТПУ) в лівоцентристській ніші, а є ближчою до лібералізму. Тим не менше, вона також може спробувати перехопити бодай частину голосів лівоцентристського електорату.

107 Суд вибачив Рудьковському польоти в Париж за 390 тис. гривень [17.06.2010] (www.pravda.com.ua/news/2010/06/17/5148707/).

108 Хоменко С. Указ. ст.

109 Там же.

110 Комсомольская правда в Украине, 26.07.2010; Коммерсант (Украина), 26.07.2010.

111 <http://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/4c3ec096e91ea>

ВИСНОВКИ

1. Попри наявність доволі широкого кола виборців лівої і лівоцентристської орієнтації, електоральна підтримка лівих різко впала: з 38–45% під час виборів 1998–1999 рр. до 4–10% на виборах 2007–2010 рр.

2. Президентські вибори 2004 р. продемонстрували витіснення лівих сил з конкурентної боротьби за владу. Але вперше за роки незалежності соціалісти (О. Мороз) випередили комуністів (П. Симоненка), що значною мірою пояснювалося еволюцією СПУ до поміркованішої, лівої соціал-демократичної сили.

3. Ліві сили також в цілому програли парламентські вибори 2006 року і стали відігравати лише допоміжну роль. Тим не менше, саме від їх голосів залежало, які еліти сформують правлячу коаліцію. Несподівана зміна позиції О. Мороза, який заради крісла спікера раптом перейшов від коаліції з “помаранчевими” до так званої “антикризової коаліції” з Партією регіонів, перекреслила 15-річну еволюцію СПУ і призвела до провалу СПУ на дострокових парламентських виборах 2007 р. Позиції СПУ, яка, починаючи з кінця 90-х рр., позиціонувала себе як центр тяжіння лівоцентристських сил, після 2007 р. зведені до мінімуму. СПУ так і не спромоглася отримати повноправне членство в Соцінтерні. Повернути собі статус достатньо впливової сили, що рухалася до соціал-демократії, буде складно. Для цього потрібна реформа партії, притік нових людей з соціал-демократичною орієнтацією. Навряд чи це буде робити новий Голова СПУ В. Цушко, який міцно інтегрований в структуру нинішньої влади.

4. Програми лівих складаються із набору декларацій та гасел, без постановки конкретних завдань та способів їх вирішення. Соціально-економічні гасла, з якими провідні ліві партії йшли на вибори, втілити в життя неможливо і навіть не вигідно з раціональної точки зору. Тому на заміну реальним механізмам соціальної справедливості в українських лівих починає переважати культурно-етнічна та зовнішньополітична риторика, яка і стала визначати розмежування між “помаранчевими” силами та їх опонентами. Соціально-економічний вимір відійшов на дру-

гий план, проте об’єктивно залишався актуальним (зокрема, і з огляду на наслідки світової кризи 2008–2009 рр. для України).

5. У 2006 р. електоральна підтримка лівих партій майже рівномірно розподілялася по всіх регіонах України за рахунок СПУ, яка користувалася значною підтримкою у Центральному та Західному регіонах. Після виборів 2007 р. вона зосередилася тільки у південних і східних областях, за рахунок КПУ та, частково, ПСПУ і інших радикальних лівих.

6. Радикальне зменшення доступу до ресурсу, який можна використати для патронату виборців, відсутність опори на міцні профспілки, брак ідеологічної модернізації та сучасних лідерів, їх амбіційність та опортунізм, взаємна недовіра між лівими партіями – все це сприяло різкому зменшенню впливу лівого руху в Україні.

7. КПУ отримала статус єдиної лівої сили, яка має представництво у парламенті, що дозволило їй взяти на себе ініціативу формування Блоку лівих та лівоцентристських сил перед президентськими виборами 2010 р. У результаті, сили, які ввійшли до блоку і претендують на статус лівоцентристських, як СДПУ(о) чи партія “Справедливість”, насправді опинилися в “тіні” компартії. Враховуючи поточну діяльність КПУ та її роль у теперішній коаліції, комуністи не виступають силою, здатною надати лівому, а тим більше лівоцентристському руху, повноцінного змісту. Оновлення КПУ не відбулося. Компартія, залишаючись на своїх ідейних позиціях, може розраховувати на підтримку 3–6% виборців, що власне й притаманне “нішевім” партіям у сучасних політичних системах. Але більша частина виборців КПУ була перехоплена Партією регіонів, яка зацікавлена в продовженні розколу і взаємного поборювання лівих сил.

8. Конкуренція за електорат і невдоволеність комуністів розподілом посад і ресурсів після входу до правлячої коаліції могла призвести до наростання конфлікту Компартії з Партією регіонів, аж до проголошення опозиційності напередодні місцевих виборів 31 жовтня 2010 р. (хоча насправді така опозиційність ставала, як і раніше, елементом політтехнологій Компартії).

Щоправда, позитивним є той факт, що комуністи (як і інші ліві) виступають проти концентрації влади в руках президента, тенденція до чого останнім часом досить чітко простежується. При цьому українські комуністи, як і в Росії, насправді були і лишаються комфортною опозицією до влади.

9. На даний момент ніша як справжньої **української** лівої партії, так і соціал-демократичної, залишається відкритою. Запит суспільства є. Є окремі молоді діячі всередині майже всіх політичних сил цього спектра, є представники старшої (М. Попович, В. Хмелько) та середньої (Ю. Бауман, К. Малеев, О. Мустафін тощо) генерації інтелектуалів, які дотримуються соціал-демократичних поглядів. Але залишається відкритим питання, яка саме політична сила зможе заповнити цю нішу. В ній можуть поспробувати грати представники радикальних популістських та русофільських сил (як "Союз лівих сил") або партії, які створюються українським бізнесом для лобіювання своїх інтересів, що може надалі дискредитувати соціал-демократію, як це вже було із СДПУ(о).

10. За умов фрагментації українського лівого центра, міжнародна соціал-демократія, фонди соціал-демократичної орієнтації мають концентруватися не на одній, або навіть двох-трьох силах з цієї ніши, а продовжувати освітню роботу як із молодими представниками різних сил цього спектра, так і з певними соціальними і професійними групами у цілому (студенти, молоді науковці, журналісти, профспілкові діячі).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Вибори–2006: умови, суб'єкти, наслідки. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2005. – № 10. – С. 2–35.

Влияние мирового кризиса на стратегии левых сил в регионе постсоветской Евразии / Ред.: В. Меркушев, В. Якушик. – К.: Центр исследований проблем гражданского общества; "София", 2010. – 192 с.

В Україні немає партій, що існують на членські внески. // Інтернет-видання "Українська правда" [12.01.2007] (www.pravda.com.ua/ews/2007/01/12/3195038/).

Гарань О. Історична відповідальність Мороза // Українська правда. – 2004. – 16 березня (www.pravda.com.ua/news/2004/3/16/8037.htm).

Декларація виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил від 14.09.2009 (http://ppsls.org.ua/ukr/index.php?option=com_content&task=view&id=436&Itemid=21).

Історія Української соціал-демократичної партії (www.usdp.kiev.ua/?mid=147).

Карплюк Г. Съезд СПУ: Мороз – не предатель, Бойко – не миллиардер // Глав-ред. – 2007. – 6 серпня (www glavred.info/archive/2007/08/06/105924-7.html).

Кафарський В. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності. – К.: Логос, 2008. – 560 с.

Каширских О. Политические партии Германии в контексте модернизации политической коммуникации // Полис. – 2009. – № 2. – С. 109–129.

Комуністи хочуть усунути Президента новою Конституцією [02.02.2007] (www.pravda.com.ua/news/2007/02/2/3205427/).

Комуністична партія обіцяє ініціювати всеукраїнський референдум щодо відставки Президента Віктора Ющенка у разі проходження у Верховну Раду [03.08.2007]. (www.nrcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=49416).

Комуністи не збираються блокуватися з іншими лівими і візьмуть більше половини всіх голосів [05.01.2002] (www.pravda.com.ua/news/2002/1/5/20453.htm).

Конончук С., Ярош О. Пріоритети зовнішньої політики у політичних позиціях кандидатів у Президенти України. Електронний бюлетень "Твій вибір – 2010". (www.ucipr.kiev.ua/files/books/Tvij_Vybir2010_N1_FOREIGN_POLICY.pdf).

Концепція ідеологічної роботи СПУ у сучасних умовах (www.spu.in.ua/ua/ideology/11536).

Кулик В. Левая перспектива в Украине [28.10.2009] (www.politika.org.ua/?p=979).

Комуністи підуть з коаліції у двох випадках [16.06.2010] (www.pravda.com.ua/news/2010/06/16/5144894/).

Лещенко С. Коаліція "тушок" приступає до поїдання коаліційної "тушонки" [26.03.2010] (www.pravda.com.ua/articles/2010/03/26/4891279/).

Мартинюк знову став віце-спікером [11.05.2010] (www.pravda.com.ua/news/2010/05/11/5029686/).

Міністерство юстиції України. Єдиний реєстр громадських формувань (www.minjust.gov.ua/0/499).

Мустафін О. Гра в офсайді // Дзеркало тижня. – 2007. – № 38. – 13–19 жовтня (www.dt.ua/1000/1550/60803/).

Мустафін О. Перехресне страхування // Дзеркало тижня. – 2007. – № 34 (663). – 15–21 вересня (www.dt.ua/1000/1550/60475/).

Національний екзит-пол: парламентські вибори 2006. – К.: Центр "Демократичні ініціативи", 2006. – 94 с.

Національний екзит-пол: позачергові парламентські вибори 2007. – К.: Центр "Демократичні ініціативи", 2007. – 112 с.

Нардеп Грач ініціюватиме вихід КПУ з коаліції [10.06.2010] (www.vgolos.com.ua/politic/news/37138.html).

Офіційний веб-сайт Комуністичної партії України (www.kpu.net.ua/).

Офіційний веб-сайт партії "Народна влада" (<http://narodna-vlada.org.ua/>).

Офіційний веб-сайт партії «Справедливість» (www.spravedlivo.org.ua)

Офіційний веб-сайт Прогресивної соціалістичної партії України (www.vitrenko.org/).

Офіційний веб-сайт Союзу лівих сил (www.ppsls.org.ua/).

Офіційний веб-сайт Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) (www.sdpuo.com/).

Офіційний веб-сайт Соціалістичної партії України (www.spu.in.ua/).

Офіційний веб-сайт Української соціал-демократичної партії України (www.usdp.kiev.ua/).

Омельченко О., Бойченко М. Ліві на роздоріжжі [13.03.2008] (<http://www.personal-plus.net/262/3040.html>).

Опитування населення щодо стану внутрішньої політики в Україні (2005 р.). Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова (www.uceps.org.ua/section/Sociology_Archive/?st_t=0&st_tmt_y=2002&st_hr=1).

Остаточні дані Національного екзит-полу 2010 щодо результатів першого туру виборів Президента України (<http://exitpoll.org.ua/ua/novini/1216.htm>).

Парламент в Україні: тенденції та проблеми становлення. Аналітична доповідь УЦЕПД // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 2. – С. 2–29.

Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії // Центр Разумкова. – 27 травня 2010 р. – 48 с.

Потіха А. Новий оркестр для лівого маршу // Резонанс. – 2007. – № 85. – 27 лист. – С. 5–12.

Політичні партії України: підсумки парламентських виборів 2006 року / В. Бала, О. Голобуцький, В. Якушик та ін. – К., 2006. – 96 с.

Політичні партії України напередодні парламентських виборів: стан і тенденції. Аналітична доповідь УЦЕПД // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 12. – С. 15–32.

Постанова XII з'їзду Соціалістичної партії України від

30.09.2006 (www.spu.in.ua/ua/documents/5009).

Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 2–42.

Програма Комуністичної партії України (www.kpu.net.ua/program/).

Програма політичної партії "Союз Лівих Сил" (http://ppsls.org.ua/ukr/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=8).

Программа Прогрессивной социалистической партии Украины (www.vitrenko.org/start.php?lang=1&part_id=3).

Програма Соціалістичної партії України (www.spu.in.ua/about/programa).

Призначення Волги здивувало бізнесменів, експертів і навіть соціалістів [26.03.2010] (www.pravda.com.ua/news/2010/03/26/4891417/).

Рагозин Н. Украина: партии и партийная система. – Д.: «Норд-пресс», 2006. – 202 с.

Рахманін С., Дмитричева О. Україна партійна. Частина IV. Комуністична // Дзеркало тижня. – 2002. – № 8. – 2–8 березня (www.dt.ua/1000/1550/34012/).

Рахманін С., Мостова Ю. Україна партійна. Частина V. Соціалістична партія України // Дзеркало тижня. – 2002. – № 9 (384). – 8–15 березня (www.dt.ua/1000/1550/34078/).

Рахманін С., Мостова Ю. Україна партійна. Частина VI. Соціал-демократична партія України (об'єднана) // Дзеркало тижня. – 2002. – № 10. – 16–22 березня (www.dt.ua/1000/1550/34166/).

Результати виборів народних депутатів України 2006 р. та 2007 р., представлені на сайті Центральної виборчої комісії (www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P001); (www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001).

Результати національного опитування "Громадська думка в Україні – 2007". Омнібус. Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін. / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – 544 с.

Результати національного опитування "Громадська думка в Україні – 2009". Омнібус. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін. / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2009. – 560 с.

Розкол в СПУ: 300 соціалістів на чолі з Ніколаєнком вийшли із партії [06.04.2009] (<http://newsru.ua/ukraine/06apr2009/rozkol.html>).

Рожкова І. Тенденції та особливості структурування українського політичного поля // Політична думка. – 2002. – № 23. – С. 12–39.

Роботягов Д. У чому секрет непопулярних реформ [23.03.2010] (<http://ukranews.com/uk/article/2010/03/23/107>).

Серпом по ... спонсору КПУ: Тимошенко не зможе продати "Турбоатом" Григоришину [22.12.2008] (<http://voshod.ucoz.ua/news/2008-12-22-1053>).

Симоненко П. О 80-летию Коммунистической партии Украины и повышении ее роли в общественно-политической жизни Украины. Доклад на пленуме ЦК и ЦКК

11 июля 1998 г. // Комунист. – 1998. – № 29. – липень. – С. 2.

Симоненко П. Почему коммунисты вошли в коалицию [12.03.2010] (www.kpu.net.ua/pochemu-kommunisti-votshli-v-koalitsiju/).

Соціалісти вибирають між Симоненком та Тігіпком [13.08.2009] (<http://novynar.com.ua/politics/79564>).

Соціалісти вирішили підтримати на виборах Тігіпка [14.09.2009] (<http://novynar.com.ua/politics/83054>).

Створення та розвиток Соціалістичної партії України (www.spu.in.ua/ua/dovidka/6558).

Тищенко Ю. Протидія корупції: дії, пропозиції та ініціативи кандидатів у президенти. Електронний бюлетень "Твій вибір – 2010" (www.ucipr.kiev.ua/files/books/Tvij_Vybir2010_N6_CORRUPTION.pdf).

Трегубов В. Лівий фронт розсіявся [05.10.2009] (www.ukrudprom.com/digest/Lviy_front_rozsyavsa.html).

Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / За ред. О. Гараня, О. Майбороди. – К.: Видавничий дім «Академія», 2000. – 256 с.

Українські ліві напередодні парламентських виборів [29.08.2007] (<http://vybory.org/articles/886.html>).

Українські ліві об'єднуються у лівий блок [14.09.2009] (<http://novynar.com.ua/politics/83096>).

Угода про створення і принципи діяльності виборчого блоку лівих та лівоцентристських сил від 14.09.2009 (www.spravedlivo.org.ua/2009/10/ugoda_pro_stvorennia/).

Філіндаш Є. Криза Соцпартії продовжується – думки про спроби перебудови партії [21.11.2007] (<http://vybory.org/articles/1227.html>).

Хмелько В. Ліві, праві, центристські орієнтації в політиці: погляд соціолога на їх зміст (<http://online.km.ua/igs/leftcent.html>).

Хоменко С. Соцсоревнование пауков в банке [07.06.2010] (<http://glavcom.ua/articles/1023.html>).

Яблонський В. Сучасні політичні партії України. – К.: Альтерпрес, 1999. – 227 с.

Яка мова є для Вас рідною? (регіональний розподіл, динаміка 2006-2008). Соціологічне опитування. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=436).

Якименко Ю. Особливості еволюції партійної системи України у 2004 – 2007 роках [29.05.2008] (www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=677).

Якименко Ю. Комуністи першими зрозуміли, що для коаліції їх використали [26.03.2010] (http://uceps.org/ukr/article.php?news_id=759).

240 днів діяльності влади в новому форматі: оцінка неурядових аналітичних центрів. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 3. – С. 2–36.

100 української влади в новому форматі: оцінка дій в контексті дотримання демократичних цінностей. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 2. – С. 2–86.

Haran, O. Can Ukrainian Communists and Socialists Evolve

to Social Democracy? // Demokratizatsiya. The Journal of Post-Soviet Democratization, V. 9, 4 (Fall 2001), pp. 570–587.

Haran, O. Die linken Parteien in der Ukraine (Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, N 27, 2000. – 40 p.)

Hesli, V. L. The 2006 Parliamentary Election in Ukraine // Electoral Studies, 26 (2), 2007, pp. 507–533.

82. Ishiyama, J. T. and Bozóki, A. An Unfinished Story. Toward Explaining the Transformation of the Communist Successor Parties // Bozóki, A., Ishiyama, J. T. (Eds.), The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe. NY, 2002, pp. 421–434.

Ishiyama, J. T. A Typology of Communist Successor Parties. An Overview // Bozóki, A., Ishiyama, J. T. (Eds.), The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe. NY, 2002, pp. 271–286.

Kitschelt, H. Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions // Party Politics, 1 (4), 1995, pp. 447–472.

Kupchinsky, R. Analysis: Typology of the Ukrainian Elections // RFE/RL, April 4, 2006 (www.rferl.org).

Kuzio, T. (Ed.), Comparative Studies of Communist Successor Parties in Central and Eastern Europe (Communist and Post-Communist Studies, N 41 (4), 2008, pp. 397–562).

Member Parties of the Socialist International (<http://socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931>).

Protsyk, O. and Wilson, A. Centre Politics in Russia and Ukraine: Patronage, Power and Virtuality // Party Politics, 9 (6), 2003, pp. 703–728.

Sochor, Z. A. From Liberalization to Post-Communism: The Role of the Communist Party in Ukraine // Journal of Ukrainian Studies, 21 (1), 1997, pp. 147–163.

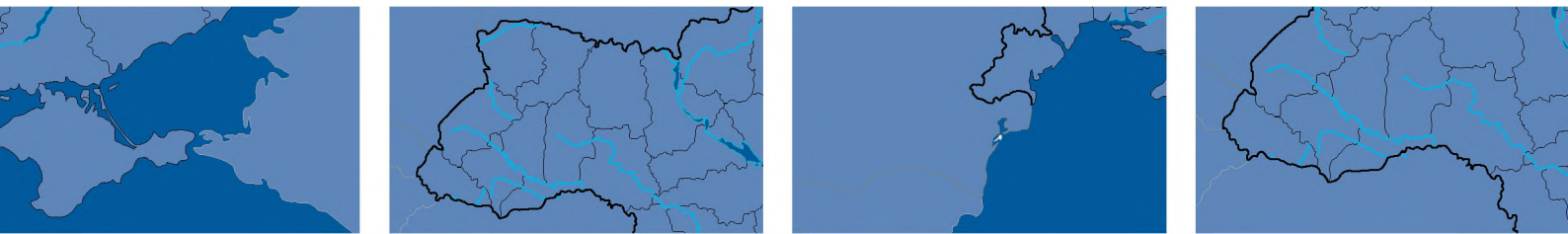
Timmermann, H. Die KP-Nachfolgeparteien in Osteuropa: Aufschwung durch Anpassung an nationale Bedingungen und Aspirationen, Köln: BIOst (Bericht des BIOst, 31, 1994).

Wilson, A. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? // Europe-Asia Studies, 49 (7), 1997, pp. 1293–1316.

Wilson, A. Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change, 1991–2000 // Slavonic and East European Review, 80 (1), 2002, pp. 21–59.

Zimmer, K., and Haran, O. Unfriendly Takeover: Successor Parties in Ukraine // Communist and Post-Communist Studies, N 41, 2008, pp. 541–561.

ДЛЯ НОТАТОК:

Автори:

Олексій Гарань – проф. кафедри політології Національного університету “Кієво-Могилянська Академія” (НаУКМА). У 2002 р. заснував Школу політичної аналітики при НаУКМА, наразі – її науковий директор. Автор публікацій – “Ukraine in Europe: Questions and Answers” (2009), “Убити дракона: З історії Руху та нових партій України” (1993); “Трансатлантические дебаты: Поворот Западной Европы к разрядке и позиция США” (1990). Редактор збірки “Україна багатопартійна” (1991), співредактор книг “Становлення владних структур в Україні” (1997), “Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією” (2000), “Политические и экономические преобразования в России и Украине” (Москва, 2003).

У 2002-2004 рр. входив до складу наглядових рад Інституту ім. Кеннана (Вашингтон) та журналу “Pro et Contra” (Москва), наразі – член Громадської ради при МЗС України, американо-російської “Програми нових підходів до безпеки в Євразії” (PONARS-Eurasia) та консультативної ради журналу “Demokratizatsiya. The Journal of Post-Soviet Democratization” (Вашингтон).

Василь Бельмега отримав диплома магістра політології у Національному університеті “Кієво-Могилянська академія”. З 2008 по 2010 рр. працював у Центрі адаптації державної служби до стандартів ЄС, очолював відділ управління проектами в Школі вищого корпусу державної служби при Головному управлінні державної служби України. З вересня 2010 р. продовжує навчання у Маастрихтському університеті за спеціальністю European Public Affairs.

Фонд ім. Фрідріха Еберта
Представництво в Україні

вул. Пушкінська, 34,
01004, Київ,
Україна
тел.: 044-234-00-38
факс: 044-451-40-31
mail@fes.kiev.ua
www.fes.kiev.ua

**Всі тексти доступні за
веб-адресою:
www.fes.kiev.ua**

Погляди, висловлені в даній публікації, не обов’язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працює автор.